

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки “Полтавський університет
економіки і торгівлі”
08 липня 2015 року № 152-Н

Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
“ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ”**

Навчально-науковий інститут харчових технологій,
готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

Форма навчання денна
Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту
Завідувач кафедри

_____ Г.П. Скляр
„_____” _____ 2021 р.

МАГІСТЕРСЬКА ДИПЛОМНА РОБОТА

***На тему “ІНФРАСТРУКТУРА СФЕРИ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ:ОЦІНКА
СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ”***

***зі спеціальності 242 “Туризм”
освітня програма “Туризм” ступеня магістра***

Виконавець роботи Войтко Аліна Ігорівна

_____
(підпис, дата)

Науковий керівник канд. геогр. наук., доц. Логвин Михайло Михайлович

_____
(підпис, дата)

ПОЛТАВА – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ІНФРАСТРУКТУРИ СФЕРИ ТУРИЗМУ	7
1.1. Поняття інфраструктури сфери туризму та її складові.....	7
1.2. Чинники, які впливають на розвиток інфраструктури	
сфери туризму.....	14
1.3. Державне регулювання інфраструктури сфери туризму в	
Україні.....	19
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ	
ІНФРАСТРУКТУРИ СФЕРИ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	28
2.1. Функціональні складові інфраструктури сфери туризму в	
Україні.....	28
2.2. Оцінка діяльності туристичних організацій та підприємств в	
Україні.....	41
2.3. Оцінка стану транспортної інфраструктури України.....	63
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
ІНФРАСТРУКТУРИ СФЕРИ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	69
3.1. Проблеми інфраструктури сфери туризму в Україні та шляхи їх	
вирішення.....	69
3.2. Перспективи розвитку інфраструктури сфери туризму в	
Україні.....	75
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Опосередкований вклад туризму в економіку майже дорівнює безпосередньому. Туристичний бізнес стимулює розвиток таких галузей господарства, як будівництво, транспорт, торгівля, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, зв'язок тощо. За шкалою споживання туристичний продукт посідає третє місце після харчування та житла. Дотепер в системі наукових досліджень проблем розвитку інфраструктури туризму – економічним та соціокультурним аспектам – не приділялося належної уваги. Низький рівень використання потужного туристичного потенціалу України пояснюється не лише недоліками державної політики, а й недостатньою теоретичною обґрунтованістю соціально-економічної стратегії його освоєння як на національному, так і на регіональному рівнях. При розробці проблеми формування оптимальної туристичної інфраструктури слід виходити з визнання того, що ринкова інфраструктура призначена для регулювання взаємодії елементів ринкової системи, оптимізації руху товарно-грошових потоків і забезпечення розвитку ринкових взаємовідносин, а вплив на виробництво через інфраструктуру є найбільш ефективним засобом регулювання економіки.

Актуальність теми. Актуальність теми обумовлюється невідпинно зростаючою роллю туристичного бізнесу в соціально-економічному зростанні сучасного суспільства. Зважаючи на це, навіть у тих країнах, де він ще не посів домінуючого місця в структурі дозвілля, а це стосується і сьогоденної України, туризм привертає до себе увагу як та ланка економічної діяльності, котра здатна забезпечити значний і суттєвий господарський, фінансовий та соціальний ефект. Саме з цієї причини досить актуальним у науковому плані є дослідження феномена інфраструктури туризму, його соціально-економічних

чинників, з метою з'ясування шляхів та способів подальшого розвитку й удосконалення індустрії туризму, збагачення її соціокультурного змісту та досягнення високого рівня соціально-економічної ефективності.

В умовах ринкових форм господарювання проблема формування ефективної ринкової інфраструктури туризму є надзвичайно актуальною. Ефективно діюча сучасна туристична інфраструктура є важливим чинником формування конкурентоспроможної вітчизняної туристичної галузі у світовому розподілу праці.

Туристична інфраструктура відіграє дуже важливу роль для задоволення туристів від місця призначення, задоволення проживанням, активним відпочинком та визначними пам'ятками, що найсильніше впливає на загальне задоволення від відпочинку.

Проблема розробки концептуальних засад розвитку туристичної інфраструктури в науковій літературі є малодосліджуваною, тематично розпорошеною в окремих галузях гуманітарного та економічного знання. Основну увагу науковці, Мініч І.М., Щепанський Е.В., Гайдук А., зосередили на з'ясуванні сутності та виявленні головних ознак окремих складових туристичної інфраструктури, на аналізі особливостей функціонування готелів та інших елементах туристичної інфраструктури тощо. Питання, пов'язані зі з'ясуванням місця і ролі туристичної інфраструктури в функціонуванні туристичної галузі та в соціально-економічній системі суспільства розроблені далеко не повною мірою. До останнього часу поза увагою дослідників залишалися питання про посилення ролі та значення туризму на макрорівні суспільного розвитку.

Мета дослідження. Метою магістерської роботи є оцінка сучасного стану та перспектив розвитку інфраструктури сфери туризму в Україні.

Мета магістерської роботи потребує вирішення наступних **завдань**:

- визначити сутність поняття інфраструктури сфери туризму та її складові;
- вивчити чинники, які впливають на розвиток інфраструктури сфери туризму;
- розглянути державне регулювання інфраструктури сфери туризму в Україні;
- визначити функціональні складові інфраструктури сфери туризму в Україні;
- оцінити діяльність туристичних організацій та підприємств в Україні;
- оцінити стан транспортної інфраструктури України;
- дослідити проблеми інфраструктури сфери туризму в Україні та знайти шляхи їх вирішення;
- визначити перспективи розвитку інфраструктури сфери туризму в Україні.

Об’єктом дослідження є процеси розвитку туристичної інфраструктури України.

Предметом дослідження – є комплекс теоретичних та практичних аспектів функціонування та розвитку туристичної інфраструктури України.

Джерела дослідження. Інформаційну базу дослідження становлять наукові праці та статті вітчизняних і зарубіжних авторів, інтернет-джерела, а також нормативно-законодавчі акти, що регулюють туристичну діяльність.

Проблемі вивчення туризму та туристичної інфраструктури присвячені праці багатьох вчених, а саме М.А. Ананьева, О.О. Бейдика, О.О. Любіцевої, Н.С. Фальковича, І.Т. Твердохлебова, М.П. Мальської, В.І. Стафійчука, О.Ю. Малиновської, В.Ф. Сірик, М.П. Крачила, Н.В. Фоменко, Н.О. Кравченко, В. І. Новикової, І. М. Філоненко.

Серед зарубіжних туризмознавців ресурсно-туристичною тематикою займалися і продовжують займатися Д. Надсон, К. Холл, Л. Мітчел, В.О.

Квартальнов, В.Ю. Воскресенський, П.Г. Царфіс, Д.В. Ніколаєнко, А.Ковальчик, М. Козак, М. Трусасі, П. Дефер, И. Петер та велика кількість представників наукових шкіл із різних країн світу.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених завдань при виконанні дослідження у роботі використано загальнонаукові методи та економіко-статистичні методи збору та обробки інформації.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне застосування отриманих результатів полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані при функціонуванні та розвитку інфраструктури у галузі туризму України.

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 103 сторінки комп'ютерного текстового набору, в тому числі 9 таблиць, 19 рисунків, 2 додатки, список використаних джерел (включає 77 найменувань).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ СФЕРИ ТУРИЗМУ

1.1. Поняття інфраструктури сфери туризму та її складові

Згідно Закону України «Про туризм» туристична інфраструктура – сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності (готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства харчування, транспорту, заклади культури, спорту тощо), які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів [25].

Таким чином, інфраструктуру туризму можна розглядати як комплекс видів діяльності щодо створення умов для реалізації туристських послуг. Слушним є і розуміння туристичної інфраструктури як сукупності різноманітних об'єктів - це будівлі і споруди, засоби комунікації, транспортна система, які задіяні в наданні туристичних послуг, що використовуються для задоволення потреб туристів. Якщо в першому випадку акцент ставиться на діяльнісному, динамічному аспекті, то в другому випадку наголошується на матеріально-технічному, статичному прояві туристичної інфраструктури. Близьким за змістом є понятійна конструкція «туристична індустрія», яку слід тлумачити як сукупність суб'єктів туристичної діяльності, підприємств харчування, транспорту, торгівлі, закладів культури, освіти, спорту тощо, які забезпечують надання послуг, виробництво та реалізацію товарів для задоволення потреб туристів.

Туристична інфраструктура сприяє виробництву туристичного продукту - попередньо розробленому комплексу туристичних послуг, який поєднує не

менше, ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням, наприклад, послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо.

В нормативно-правових актах використовується також поняття «туристичні ресурси України», яке тлумачиться як «пропоновані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності» [25].

Існує багато визначень для поняття «інфраструктура», серед вітчизняних та зарубіжних вчених нема єдиного визначенні в класифікації інфраструктури (табл. 1.1.1).

Таблиця 1.1.1

Визначення поняття «інфраструктура» серед вчених

Автор	Визначення
Школа І. М. [73]	Під інфраструктурою розуміє сукупність матеріально-технічних об'єктів, що забезпечують виконання основних функцій в різних сферах діяльності.
Фастовець О. О. [69]	При визначенні меж інфраструктури і вичлененні її з системи суспільного виробництва, неприпустимо розглядати інфраструктуру як арифметичну суму галузей, які обслуговують економіку. Тільки комплекс галузей і видів діяльності, що мають функціональне єдине призначення і мають певні ознаки, може вважатися інфраструктурою
А. П. Голіков, Н. А. Казакова, О. А. Шуба [12]	В інфраструктуру включають складну систему комунікацій, об'єктів, споруд, а також організацій і закладів, що забезпечують життєдіяльність суспільства

На нашу думку, інфраструктура включає в себе не тільки матеріальну складову, але й діяльність, направлену на задоволення потреб суспільства. А поняття «туристична інфраструктура» – це сукупність туристичних підприємств і організацій, об'єктів і споруд, транспортних мереж і комунікацій,

які забезпечують туристичну діяльність, направлені на створення туристичного іміджу країни і слугують для задоволення потреб кожного туриста.

Під інфраструктурою туристичного бізнесу розуміють також сукупність організаційних структур і нормативно оформлених процедур, що забезпечують функціонування та взаємодію суб'єктів туристичної діяльності і регулюють рух матеріальних, фінансових, інформаційних потоків між ними та зовнішнім (соціальним і природним) середовищем. На думку А.Гайдук, структуру туристичної ринкової інфраструктури можна представити у вигляді трьох складових: інституційної, інформаційної, регламентуючої [11].

Інституційну складову становлять загальні інституції (транспорт, готелі, банки, страхові компанії, митниця, інвестиційні фонди тощо) і спеціалізовані інституції (туристичні фірми, рекламні підприємства, спеціалізовані страхові компанії, служби маркетингу тощо).

Інформаційна складова містить такі елементи як: розповсюдження інформації (Інтернет, засоби масової інформації); інформаційний та рекламний бізнес; інформаційно-туристичний ресурс (необхідність створення образу романтичної подорожі, який би приваблював туристів, стимулював туристичну активність і ефективне використання туристичного потенціалу регіону).

Інфраструктура відіграє роль ланки, що поєднує різні сектори туристичної галузі, включаючи кінцевого споживача. Функціями інфраструктури туризму являються: забезпечення пересування, проживання, харчування туристів, задоволення їх культурних, комунальних, комунікаційних та інших потреб [76].

Регламентуюча складова туристичної інфраструктури містить в собі нормативно-правові акти, що регулюють відносини в цій сфері життєдіяльності суспільства. Правова регламентація розвитку туристичної інфраструктури здійснюється: на державному рівні – Верховною Радою, Кабінетом Міністрів,

Міністерством економіки, на регіональному рівні – місцевими органами влади та самоврядування.

Слушною є думка, що туристична інфраструктура обумовлена туристським споживанням. Туристське споживання у вартісному вимірі складається з сукупності туристських витрат. А основними туристськими витратами є: комплексні тури (пакет послуг); послуги розміщення (короткотермінового проживання); харчування та напої; послуги пасажирського транспорту, екскурсійне обслуговування; послуги перекладача; організаційні послуги туроператора, турагента; рекреаційні, культурні, розважальні, спортивні заходи; придбання сувенірної продукції, фототоварів, відвідання магазинів; страхування; інші (у т.ч. фінансові послуги, оренда транспортних засобів тощо) [57].

Туристські витрати – споживчі витрати відвідувача, які пов'язані із забезпеченням його потреб як туриста, і здійсненні ним перед, протягом та після поїздки та у місцях відвідання. Саме сприяння задоволенню туристських потреб та можливості здійснити необхідні споживчі витрати туристом і повинно стати головною метою розвитку туристичної інфраструктури. Треба відзначити, що туризм безпосередньо або опосередковано, через туристське споживання, здійснює стимулюючий вплив на розвиток таких видів економічної діяльності, як транспорт, готелі та ресторани, роздрібна торгівля, харчова промисловість, будівництво, зв'язок, страхування, фінансове посередництво, діяльність у сфері відпочинку і розваг, культури та спорту тощо; стимулює пожвавлення місцевої економіки та створення додаткових постійних та сезонних робочих місць. Туристське споживання активно підтримує існування та розвиток народних ремесел, національної культурної спадщини.

Туристична інфраструктура охоплює:

- суб'єкти туристичної діяльності – сюди відносяться суб'єкти господарювання, які зареєстровані за чинним законодавством країни, володіють ліцензією або дозволом на здійснення діяльності, що пов'язана із наданням туристичних послуг та внесені до Державного реєстру суб'єктів туристичної діяльності; туроператор – це такий суб'єкт туристичної діяльності який здійснює діяльність щодо створення турпродукту, реалізації та надання туристичних послуг, а також посередницьку діяльність із надання характерних і супутніх послуг.

- туристичні ресурси – сюди відносяться природні, історичні, культурні, соціально-економічні та інші ресурси відповідної території, які задовольняють різні потреби туриста;

- туристичні послуги – такі як, харчування, розміщення, інформаційно-рекламне обслуговування, а також послуги закладів розваг, культури, спорту, побуту, тощо, спрямовані на задоволення потреб туристів;

- туристичну індустрію – до якої відносяться суб'єкти туристичної діяльності, організаційні структури транспорту, підприємств харчування, закладів культури, торгівлі, освіти, спорту тощо, що надають послуги, виробництво та реалізацію товарів для задоволення потреб туристів;

- туристичний продукт – сюди відносяться послуги проживання, послуги перевезення та інші туристичні послуги, не пов'язані із перевезенням і проживанням.

Туристична інфраструктура – це сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності (готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства харчування, транспорту, заклади культури, спорту тощо), які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів [51]. Таким чином, це будівлі і споруди, засоби комунікації, транспортна система, які задіяні в наданні туристичних послуг. Туристична інфраструктура є сукупністю

штучно створених рекреаційних закладів (готелів, мотелів, курортів, пансіонатів, баз відпочинку тощо) та супутніх об'єктів, побудованих для загального користування за рахунок державного інвестування (автомобільні та залізничні дороги (шляхи), пункти пропуску, аеропорти, комунікації тощо) [39].

Послуги інфраструктури відіграють свого роду роль, яка зв'язує різні сектори туристичної галузі, включаючи кінцевого споживача. Туристична інфраструктура є також поєднанням підприємств та інституцій, які є територіальним, матеріальним і організаційним підґрунтям розвитку туризму.

Туристична інфраструктура включає чотири основні елементи: об'єкти розміщення, харчування, комунікації та супутню сферу. Вона також включає матеріально-технічну базу функціонально-господарських структур, які входять до складу територіальних рекреаційних систем різного порядку. Деякі дослідники до туристичної інфраструктури відносять і туристичні об'єкти природного походження, пам'ятки, музеї, тощо. Як правило, наявність усіх елементів туристичної інфраструктури визначає формування туристичного бізнесу в тому чи іншому регіоні.

Перший елемент – об'єкти розміщення є найважливішим у структурі туристичної інфраструктури. Немає розміщення (ночівлі) – немає туризму. Це непорушна і жорстка вимога економіки як будь-якого туристського регіону, так і господаря-власника садиби, що займається сільським зеленим туризмом і прагне значних і постійних прибутків від прийому туристів. Сьогодні індустрія гостинності – це надзвичайно важлива система господарства регіону або туристського центру і першочергова складова економіки туризму. Індустрію гостинності створюють різні засоби колективного та індивідуального розміщення: готелі, мотелі, молодіжні готелі і гуртожитки – хостели, апартаменти, туристські селища, а також приватний сектор – гостинні садиби, агроготелі та агросадиби, що беруть участь у розміщенні туристів.

Другий елемент – заклади харчування представлені закладами ресторанної сфери, кафе, барами тощо. Досить популярними в останній час є кейтеринг технології в харчуванні [58].

Комунікації представлені, насамперед, транспортною інфраструктурою, це й автомобільні шляхи і залізниці, вокзали і термінали, системи регулювання дорожнього, повітряного, річкового і морського руху, а також системи теплопостачання, електричні і телефонні мережі й інше. Яким привабливим не був би туристський ресурс, а доступ до нього значною мірою залежить від можливості вільного доступу до нього споживача – туриста. Якщо до природного ресурсу немає зручної дороги, то масове відвідування об'єкта стає нелегким, а часто і взагалі неможливим

До супутньої інфраструктури належать заклади культури, розважальні заклади, спортивні заклади, заклади охорони здоров'я, в межах яких надаються додаткові послуги туристу. До супутньої інфраструктури відносять також підприємства банківської сфери, послуг страхування, інформаційні бюро та інші. В спеціальних видах туризму можуть брати участь освітні установи, спортивні та інші, діяльність яких адекватна цілям конкретного туристського продукту. Важливо, щоб усі ці організації гармонійно доповнювали одна одну й надавали всі послуги, необхідні споживачеві і достатні за кількісними, якісними й асортиментними показниками [58].

Туристична інфраструктура виконує функції забезпечення функціонування та взаємодії суб'єктів туристичної сфери та регулювання матеріальних, фінансових та інформаційних потоків. Треба визначити, що туристична інфраструктура обумовлена перш за все тим специфічним комплексом потреб людини, який задовольняється туризмом і який має достатню мотиваційну силу, щоб спонукати сотні мільйонів людей у світі до туристичних подорожей.

У туристичній життєдіяльності людина реалізує різноманітні потреби: рекреаційні та емоційно-чуттєві (у задоволенні від краси природи, історичних і культурних пам'яток, а також емоційно орієнтованому спілкуванні з іншими індивідами як в середині туристичного середовища, так і з представниками місцевого населення), пізнавальні (у більш глибокому, аніж за звичайних умов, пізнанні та осягненні іншого життєвого світу”) та потреби у самореалізації.

Туристична діяльність сприяє розвитку потреб як її суб'єктів, а не тільки задоволенню, і суспільства в цілому, загалом дані потреби спрямовані переважно у суспільно корисному напрямку. Потреби людини, яка здійснює подорожі, розглядаються в контексті суспільних потреб. Туристи є, як правило, відносяться до динамічної частини суспільства, і тому можна сказати, що вони мають найрозвиненіші суспільні потреби.

Таким чином, сукупність соціальних інститутів, нормативно оформлених процедур та організаційних структур, а також стан соціально - політичного клімату і суспільної свідомості в країні, що забезпечують взаємодію суб'єктів туристичної діяльності та якісне функціонування, регулюють рух фінансових, матеріальних, інформаційних потоків між ними та навколишнім (соціальним і природним) середовищем і використовуються щоб задовольнити потреби туристів є туристичною інфраструктурою.

1.2. Чинники, які впливають на розвиток інфраструктури сфери туризму

Дослідження умов та чинників впливу на розвиток інфраструктури сфери туризму є надзвичайно важливим як з теоретичної так і з практичної точки зору. Це пов'язано з тим, що завдяки дії на умови та фактори можна впливати на динамічні процеси, які відбуваються в галузі. Фактор є рушійною силою процесів, що відбуваються в туризмі, завдяки власній специфіці, що

обумовлює прискорення або гальмування, істотний вплив на їх характер та зміст. Його розглядають як передумову змін у туризмі та причину їх виникнення. Умовами є зовнішні причини, які впливають на процеси та явища, але не визначають їх характер та властивості [32].

Ефективність функціонування туристичної інфраструктури, в силу специфіки її призначення, значною мірою залежить від зовнішнього середовища. Підприємства туристичної галузі особливо чутливо реагують на зміни факторів зовнішнього середовища, адже їх виробничо-господарська діяльність та продукти праці характеризуються рядом специфічних особливостей. Це потребує ґрунтовного вивчення основних чинників, які зумовлюють функціонування та розвиток туристичної інфраструктури.

Туристична інфраструктура є складною економічною системою, діяльність та розвиток якої визначається рядом факторів. На розвиток та функціонування туристичної інфраструктури впливають:

- природно-географічні;
- історико-культурні;
- економічні;
- матеріально-технічні;
- демографічні;
- соціокультурні;
- політико-правові;
- екологічні чинники;
- інноваційні

1. Матеріально-технічні фактори є одними з найважливіших для розвитку інфраструктури сфери туризму, адже вони є стимулом та показником стану не тільки інфраструктури, а й національного господарства в цілому. Вони виражаються через стан матеріально-технічної бази інфраструктури (будівель,

споруд, пам'яток природи і культури, монументів, доріг та інженерних комунікацій тощо) та доступність і придатність для рекреаційного освоєння та використання природних ресурсів (бальнеологічних, спелеологічних, лісових тощо).

2. Інноваційні фактори спрямовані на покращення якості товарів та послуг, підвищення рівня обслуговування, шляхом впровадження в процеси обслуговування досягнень науково-технічного прогресу (інформатизація та автоматизація, Інтернет-комунікація тощо), що дозволяє прискорювати процеси обслуговування, збільшувати об'єми наданих послуг, генерувати більші доходи.

3. Значний вплив на туристичну діяльність мають економічні фактори. Існує пряма залежність між економічним розвитком держави, доходами її громадян та кількістю подорожуючого населення. Від економічного стану держави найбільше залежить рівень розвитку інфраструктури туризму. Стан матеріально-технічної бази санаторно-курортних закладів, готелів, закладів харчування є важливими чинниками розвитку туристично-рекреаційної діяльності. Економічні фактори вважаються одними із найголовніших чинників зовнішнього впливу. Чільне місце серед них посідають попит та пропозиція, конкуренція, а також собівартість та ціна. Економічні фактори пов'язані з розвитком національної економіки, в якій спостерігається стійка тенденція до збільшення виробництва послуг в порівнянні з виробництвом товарів, характерна всім країнам з ринковою економікою. Шляхом фінансування потреб галузей національного господарства, здійснюється непрямий вплив на розвиток інфраструктури сфери туризму., адже її складовою частиною виступає неявна інфраструктура з її розмаїттям видів економічної діяльності.

4. Соціокультурні фактори впливають на розвиток інфраструктури сфери туризму, через формування у населення морально-етичних норм та стереотипів, підвищення культурного, освітнього рівня і естетичних потреб. Таким чином, у людей з'являється прагнення знайомитися з побутом, історією, культурою,

умовами життя в різних країнах через споживання різноманітних товарів та послуг рекреаційно-туристичної сфери.

5. Демографічні фактори виявляються в показниках етнічного та релігійного складу, рівня освіченості, рівня урбанізації, міграції тощо. Зазвичай, міське населення активніше подорожує та формує значний попит на послуги туристичної сфери.

6. Політико-правові фактори є віддзеркаленням політичної ситуації в країні, яка є необхідною умовою функціонування інфраструктури сфери туризму. Створення сприятливого правового поля та зменшення адміністративного впливу дозволяє спрямовувати зусилля сегментів інфраструктури на підтримку їх базових функцій і, як результат, досягнення ними задач розвитку додаткових функцій.

7. Природно-географічні та історико-культурні фактори. Наявність природних та історико-культурних ресурсів, можливість їх використання суттєво впливають на масштаби, темпи і напрями розвитку інфраструктури. Вони зумовлюють вибір туристами того чи іншого регіону для відвідування.

Розвиток туристичної інфраструктури України гальмується сукупністю багатьох чинників, незважаючи на певні позитивні зрушення в туристичній сфері, серед таких чинників найбільшійшими є технологічна відсталість, економічна ситуація в країні, повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток інфраструктури туризму, застаріла матеріально-технічна база, низький рівень конкурентоспроможності вітчизняного туристичного продукту, незначний рівень інноваційної активності в туристичній сфері.

Кіптенко В. К. зазначає, що «зовнішнє середовище впливу на інфраструктуру поділяють на мікросередовище (або робоче середовище, безпосереднє оточення – середовище непрямого впливу) і макросередовище (або загальне середовище, безпосереднє ділове (бізнес) оточення – середовище прямого впливу)» [31].

Цьохла С. Ю. в роботі наводить класифікацію факторів впливу на розвиток інфраструктури за ступенем впливу, напрямом, характером та результатами впливу та виділяє чотири групи зовнішніх факторів розвитку: політичні, економічні, соціально-демографічні та науково-технічні фактори [72].

На основі класичної теорії розподілу факторів доцільним є розмежування зовнішніх чинників, які суттєво впливають на розвиток туристичних підприємств, на дві групи: фактори прямого впливу та фактори непрямого впливу (табл.1.2.1).

Таблиця 1.2.1

Фактори впливу на туристичну інфраструктуру

Фактори прямого впливу	Фактори непрямого впливу
споживачі туристичних ресурсів (потреби, рівень доходів, купівельна спроможність);	бюджетна та податкова політика;
стан туристичного ринку;	державна політика в галузі туризму (рівень державного регулювання та підтримки туризму);
інноваційно-інвестиційна привабливість туристичної галузі;	стан економіки (рівень інфляції, ВВП);
стан матеріально-технічної бази;	фінансово-кредитна політика;
науково-технічний прогрес	екологічний стан
стан конкуренції в галузі;	міжнародне співробітництво в сфері туризму;
стан рекреаційних ресурсів;	нормативно-правове забезпечення туристичної галузі;

Джерело: [46]

Щоб досягти високого рівня туристичної привабливості будь-якої території та отримати максимальний соціально-економічний ефект, туристичний регіон повинен мати сучасну розвинену матеріально-технічну базу туризму та туристичну інфраструктуру. Адже, якими б багатими та унікальними не були природні ресурси та історико-культурна спадщина країни чи регіону, без матеріально-технічної бази та інфраструктури туризму, які б

відповідали міжнародним стандартам, не слід очікувати, що туристична індустрія в межах певної території буде отримувати високі прибутки.

Наявність у регіоні чи в країні туристичних ресурсів (як природного, так і антропогенного походження) не є достатньою умовою зростання туристичної привабливості території. Для розвитку ефективної туристичної індустрії необхідно формувати матеріально-технічну базу туризму, розвивати інфраструктуру, споруджуючи нові готельні комплекси, модернізуючи до рівня світових стандартів уже існуючі.

1.3. Державне регулювання інфраструктури сфери туризму в Україні

Значний потенціал інфраструктури сфери туризму ще не є гарантом успішного розвитку туризму. Формування дієздатної туристичної сфери та інфраструктури передбачає визначення чітких досконалих механізмів державного регулювання цього процесу.

Об'єктом державного управління в туризмі є туристичні фірми, процес туристичного обслуговування громадян у даному регіоні, а також колектив, персонал, сукупність соціально-економічних, правових, моральних та інших відносин, що виникають між людьми в процесі виробництва й обігу туристичного продукту. При цьому важливо враховувати, що процес державного управління у сфері туризму за своєю природою торкається надзвичайно широкого кола відносин між людьми у сфері виробництва й обігу. Наприклад, при розробці і реалізації туристичного продукту цілеспрямовано взаємодіють працівники готельного й ресторанного господарства, транспорту, культурно-видовищних та інших галузей туристичного комплексу, як вітчизняні, так і закордонні партнери [2].

Туризм може бути об'єктом державного управління на будь-якому рівні, у тому числі на регіональному. Якщо є об'єкт управління, то є і його суб'єкт.

Суб'єктом державного управління може бути управлінська система, організаційно створені спілки людей, які наділені функціями щодо здійснення управлінського впливу. Специфіка управлінського регулювання визначається характером впливу, що спрямований на людей і виконується людьми. Завдання управління полягає в узгодженні, гармонізації інтересів окремої спільноти, соціальних груп, індивідів у процесі життєдіяльності суспільства, реалізації їх цілей.

На галузевому рівні до суб'єктів управління туризму відносяться Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, орган центральної виконавчої влади у сфері туризму, місцеві органи влади тощо.

Необхідно зазначити, що в основу побудови організаційних схем державного управління покладені такі принципи, як: доцільність, гнучкість, мінімальна кількість ланок, мінімізація персоналу, висока його кваліфікація та мінімізація витрат [7].

Державне управління здійснюється за допомогою обміну інформації між суб'єктом та об'єктом управління. Предмет управління у сфері туризму дуже різноманітний. Це, по-перше, економічні механізми й організаційні структури. По-друге, маркетинг та інформаційно-рекламні технології, і, нарешті, персонал – менеджери, фахівці й інші учасники кадрової системи. Елементи системи управління тісно взаємодіють між собою. Ця обставина робить безперспективною зміну одного з елементів без відповідної зміни інших.

Державне управління у сфері туризму неоднорідне. Воно виступає як єдність взаємопов'язаних і взаємозалежних функцій, спрямованих на регулювання індивідуальної й колективної праці та відносин, що виникають на туристичних підприємствах різної форми власності. Державне управління являє собою цілеспрямований вплив керівних органів на служби сервісу з метою орієнтації на задоволення соціальних потреб людей у туристичних послугах, підвищення ефективності роботи й забезпечення прийняттого рівня їх

прибутковості. Від якості управління значною мірою залежать результати наданих туристичних послуг та вибір шляхів і засобів досягнення цих результатів.

Основна проблема на сьогодні полягає в державному управлінні існуючим туристичним комплексом як сферою економіки держави і приведення його у відповідність з міжнародними стандартами.

Стратегія обслуговування спирається на три головні компоненти будь-якого підприємництва у сфері обслуговування. До них належать потреби клієнтів, здатність компанії задовольнити ці потреби, довгострокова прибутковість компанії тощо.

Індустрія туризму обслуговує величезну кількість різноманітних ринків. Наприклад, індустрія громадського харчування, яка є складовою туристичної сфери, може бути легко сегментована по різних ринках, що розподіляються залежно від конкретних потреб туристів на такі, як: швидке обслуговування, сімейне обслуговування, обслуговування в кафетерії, тематичне обслуговування класу люкс тощо [7].

Готельна індустрія також може бути сегментована на повний пансіон для бізнес-туристів, обслуговування економічного класу, обслуговування в апартаментах, вищий економічний клас обслуговування, курортне обслуговування, обслуговування в центрі міста і на його околицях тощо. Кожен із цих сегментів відповідає бажанням і потребам різних категорій споживачів [11].

Установи індустрії туризму повинні розробляти власні стратегії обслуговування мандрівників для того, щоб відповідати специфічним потребам ринку, у якому вони вибрали для себе визначений сегмент. В умовах розвинутого ринку і високого рівня банкрутств успіху досягають лише ті компанії, що здатні створити і проводити, принаймні, на найнижчому організаційному рівні довгострокові стратегії обслуговування. Головна мета,

яку повинні ставити перед собою керівники підприємств та організацій у сфері туризму, – це досягнення оптимального співвідношення різних факторів виробництва й вироблених благ і послуг.

До повноважень органів державного управління туристичною сферою відносяться питання соціології, історичної географії, антропології, політики й економіки в туризмі, міжособистісних відносин в обслуговуванні, рекреації, розвитку місцевого туризму, соціального, культурного й екологічного впливу туризму на суспільство тощо. З огляду на зазначене, можна стверджувати, що індустрія туризму є комплексом питань, для вирішення яких необхідна значна кількість фахівців різних сфер [61], і потреба в них постійно зростає.

Основу нормативно-правового забезпечення сфери інфраструктури туризму складають закони України «Про туризм» та «Про курорти». Крім того, діяльність у сфері туризму і діяльності курортів регулюється Водним, Лісовим та Земельними кодексами України, Кодексом України про надра, Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно-заповідний фонд України», постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку створення і ведення Державного кадастру природних територій курортів», «Про затвердження порядку створення і ведення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів», національні стандарти «Послуги туристичні. Засоби розміщення.

Загальні вимоги», «Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення» та «Послуги туристичні. Класифікація готелів» та іншими нормативно-правовими актами.

Таблиця 1.3.1

Нормативно-правова база регулювання інфраструктури туризму

Назва	Характеристика
1	2
Водний кодекс України [8]	регулювання правових відносин у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Продовження таблиці 1.3.1.

1	2
Закон України «Про туризм» [25]	визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму та спрямований на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав при здійсненні туристичних подорожей. Він встановлює засади раціонального використання туристичних ресурсів та регулює відносини, пов'язані з організацією і здійсненням туризму на території України..
Закон України «Про курорти» [26]	визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади розвитку курортів в Україні та спрямований на забезпечення використання з метою лікування і оздоровлення людей природних лікувальних ресурсів, природних територій курортів, які є надбанням народу України, та їх охорони.
Лісовий кодекс України [41]	регулює правові відносини на території України з метою забезпечення підвищення продуктивності, посилення корисних властивостей, охорони та відтворення лісів, задоволення потреб суспільства та населення в деревині, технічній і лікарській сировині, кормових, харчових продуктах лісу.
Земельний кодекс України [29]	конкретизує положення Конституції України щодо регулювання земельних відносин, визначає основний зміст практично всіх інститутів земельного права.
Кодекс України про надра [36]	регулює гірничі відносини з метою забезпечення раціонального, комплексного використання надр для задоволення потреб у мінеральній сировині та інших потреб суспільного виробництва, охорони надр, гарантування при користуванні надрами безпеки людей, майна та навколишнього середовища, а також охорону прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій та громадян.
Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [27]	визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища
Закон України «Про природно-заповідний фонд України» [28]	визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів.

Закон України «Про курорти» передбачає створення Державного кадастру природних територій курортів України. Невиконання робіт з встановлення меж округів та зон санітарної охорони курортів унеможливорює розроблення й затвердження генеральних планів курортів, корегування

містобудівної документації населених пунктів курортних територій. Негативним наслідком цього є систематичні порушення законодавства щодо використання земель курортного та рекреаційного призначення. Державний кадастр природних лікувальних ресурсів України не розроблено, недостатнім є державний контроль за їх раціональним використанням та охороною, дотриманням режимів зон санітарної охорони тощо. В цілому можна констатувати, що природні ресурси країни використовуються неефективно, існує загроза їх руйнування і знищення.

Однією із найважливіших проблем розвитку туристичної галузі України є відсутність суттєвої державної підтримки місцевих ініціатив щодо розвитку туризму. Проте зарубіжний досвід свідчить, що максимального ефекту в розвитку туризму можна досягти лише за умов співпраці органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських і професійних організацій та підприємницьких структур. Тобто проблематика державного регулювання туристичної галузі полягає у визначенні основних тенденцій розвитку міжнародного туризму та впровадженні відповідних кроків інтеграції України в міжнародний ринок туристичних послуг з урахуванням її реальних можливостей.

Актуальними залишаються питання створення нормативно-правової бази державного регулювання в галузі туризму, податкової політики, приватизації й акціонування, створення інвестиційних умов, що стимулюють приплив коштів в об'єкти туріндустрії на території України. Насамперед, це стосується готельних і курортно-лікувальних підприємств країни, які можна ефективно розвивати, створюючи нові робочі місця, популяризуючи культурні цінності, багатство флори і фауни, рекреаційний потенціал нашої країни.

Перед туристичною галуззю України стоять багато проблем, які потребують розв'язання за допомогою вдосконалення системи та механізмів її державного регулювання. У Законі України «Про туризм» зазначено, що

туристичними ресурсами України є пропоновані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності. Напрями освоєння і розвитку туристичних ресурсів України визначаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування відповідно до програм розвитку туризму [25].

Класифікація та оцінка туристичних ресурсів України, режим їх охорони, порядок використання з обліком гранично припустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та довкілля, порядок збереження цілісності туристичних ресурсів України, заходи для їх відновлення визначаються відповідно до закону України «Про туризм».

Особливості здійснення окремих видів туризму також встановлюються Законом України «Про туризм». Учасниками відносин, що виникають при здійсненні туристичної діяльності, є юридичні та фізичні особи, які створюють туристичний продукт, надають туристичні послуги (перевезення, тимчасового розміщення, харчування, екскурсійного, курортного, спортивного, розважального та іншого обслуговування) чи здійснюють посередницьку діяльність із надання характерних та супутніх послуг, а також громадяни України, іноземці та особи без громадянства (туристи, екскурсанти, відвідувачі та інші), в інтересах яких здійснюється туристична діяльність [25].

Суб'єктами, що здійснюють та/або забезпечують туристичну діяльність (далі - суб'єкти туристичної діяльності), є: туристичні оператори - юридичні особи, створені згідно із законодавством України, для яких виключною діяльністю є організація та забезпечення створення туристичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг, а також посередницька діяльність із надання характерних та супутніх послуг і які в установленому порядку отримали ліцензію на туроператорську діяльність; туристичні агенти (далі - турагенти) - юридичні особи, створені згідно із законодавством

України, а також фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють посередницьку діяльність з реалізації туристичного продукту туроператорів та туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності, а також посередницьку діяльність щодо реалізації характерних та супутніх послуг і які в установленому порядку отримали ліцензію на турагентську діяльність; гіді-перекладачі, екскурсоводи, спортивні інструктори, провідники та інші фахівці туристичного супроводу - фізичні особи, які проводять діяльність, пов'язану з туристичним супроводом і які в установленому порядку отримали дозвіл на право здійснення туристичного супроводу, крім осіб, які працюють на відповідних посадах підприємств, установ, організацій, яким належать чи які обслуговують об'єкти відвідування;

Основними цілями державного регулювання в галузі туризму є:

- безпечність туризму, захищати права та законні інтереси власників або користувачів будівель та споруд, земельних ділянок; захищати права та законні інтереси туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та їх об'єднань,

- забезпечувати закріплені Конституцією України права громадян на свободу пересування, відпочинок, відновлення і зміцнення здоров'я, на довкілля, яке безпечне для життя і здоров'я, задоволення духовних потреб та інших прав;

- берегти цілісність туристичних ресурсів України, контролювати, щоб їх раціонально використовували, охороняти культурну спадщину та довкілля, врахувати державні і громадські інтереси при плануванні та забудові територій;

- створювати сприятливі умови для розвитку індустрії туризму, підтримувати пріоритетні напрями туристичної діяльності.

Основними пріоритетними напрямами державної політики в галузі

туризму є: удосконалення правових засад регулювання відносин у галузі туризму; забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць; розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму; розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку; створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання; забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб.

Необхідність розвитку інфраструктури й управління нею розуміється як соціальний процес. Важливими властивостями інфраструктури туризму є: цілісність, відносна стійкість, а також залежність показників розвитку туризму від сучасного стану інфраструктури. Для організації мобільного відпочинку, до чого прагнуть сьогодні туристи, необхідна наявність повної системи інфраструктури туризму, адже відсутність хоча б однієї ланки в цій системі не дає змоги повною мірою задовольнити потреби туристів.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНФРАСТРУКТУРИ СФЕРИ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Функціональні складові інфраструктури сфери туризму в Україні

Індустрія туризму – це міжгалузевий господарський комплекс, який спеціалізується на створенні турпродукту, здатного задовольняти специфічні потреби населення у проведенні дозвілля в подорожі, шляхом виробництва та реалізації товарів і послуг туристичного призначення [39]. Достатньо визначеним є склад індустрії туризму, до компонентів якої як правило відносять:

- організаторів туризму – туристичні підприємства, які здійснюють розробку, просування та реалізацію туристичного продукту (туроператори та турагенти);
  - підприємства, що надають послуги розміщення;
  - підприємства харчування;
  - транспортні підприємства;
  - екскурсійні бюро;
  - виробничі туристичні підприємства (виробництво сувенірної продукції, готельних меблів, туристичного спорядження);
- підприємства торгівлі (магазини, що реалізують туристичне спорядження та сувеніри);
- підприємства сфери дозвілля та розваг (тематичні парки, кінотеатри, концертні зали, клуби за інтересами, зали ігрових автоматів та інші);
- заклади самодіяльного туризму (туристичні, альпіністські, велосипедні клуби тощо);

- органи управління туризмом (державні установи, громадські організації);
- учбові, наукові та проектні установи [21].

Оцінка рекреаційного потенціалу областей України, різноманітність його складових, дозволили провести туристичну рекреаційну типізацію регіонів за такими параметрами: природні, природно-антропогенні, суспільно-географічні, архітектурно-історичні, інфраструктурні, подієві та біосоціальні туристичні ресурси.

До першого типу адміністративних одиниць увійшли такі, що характеризуються високим рівнем забезпечення туристичних ресурсів, часто саме ці регіони займають провідні позиції за окремими складовими туристичного потенціалу. Різноманіття туристичних ресурсів та їх просторова диференціація дозволяють виділити два підтипи областей. До складу першого підтипу увійшли: Чернівецька, Хмельницька, Львівська, Одеська, Київська (разом з Києвом), Івано-Франківська та Закарпатська області. Для областей цього підтипу характерним є надвисокі рейтингові показники забезпеченості туристичними ресурсами, від 1 (Львівська область) до 7 (Хмельницька).

Другий підтип регіонів з високими показниками туристичних ресурсів сформувався у складі Вінницької, Волинської, Харківської, Тернопільської, Черкаської, Рівненської та Чернігівської областей. Маючи високі показники забезпечення суспільно-географічними і природними туристичними ресурсами, ці регіони відстають від областей першого підтипу меншими значеннями архітектурно-історичних, біосоціальних та подієвих ресурсів. Рейтинги туристичного забезпечення коливаються від 8 (Волинська область) до 14 – Харківська область.

10 регіонів України відрізняються невисокими показниками забезпечення туристичними ресурсами, що дозволяє нам виділити їх в окремий тип. З найгіршими показниками сформувався підтип у складі трьох областей:

Луганська, Донецька та Кіровоградська області. Вони відрізняються найменшим рівнем туристичних ресурсів та займають аутсайдерські позиції – 24, 23 та 22 місце.

Другий підтип формують 7 областей, для яких притаманним є високе забезпечення окремими видами туристичних ресурсів, що зменшує ефективність розвитку туристичної галузі. Це Житомирська, Полтавська, Сумська, Дніпропетровська, Запорізька, Херсонська та Миколаївська області. Рангові показники забезпечення туристичними ресурсами коливаються від 15 (Сумська область) до 21 (Миколаївська). В той же час, слід відзначити, що за окремими показниками ці області займають високі позиції. Так, за природно-антропогенними туристичними ресурсами Запорізька область входить в трійку лідерів, а Херсонська область взагалі має найкращий показник в Україні.

Основним ринковим продуктом індустрії туризму є тур – програма, в межах якої реалізується мета перебування людини поза постійним місцем проживання, складена з урахуванням індивідуальних побажань, і комплекс заходів по її реалізації на відповідному якісному рівні [39]. Найчастіше до складу турів входять транспортне обслуговування, послуги розміщення та харчування, екскурсійні послуги. Розробку турів здійснюють спеціалізовані туристичні підприємства – туроператори, реалізацією турів споживачам займаються туристичні агенції, а також самі туроператори. Тому у складі індустрії туризму можна виділити ядро, компоненти якого безпосередньо пов'язані з виробництвом турів, до якого належать суб'єкти туристичної діяльності (туроператори і турагенції, суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність); підприємства готельного і ресторанного господарства; транспортні підприємства (див. рис. 1.1.2).

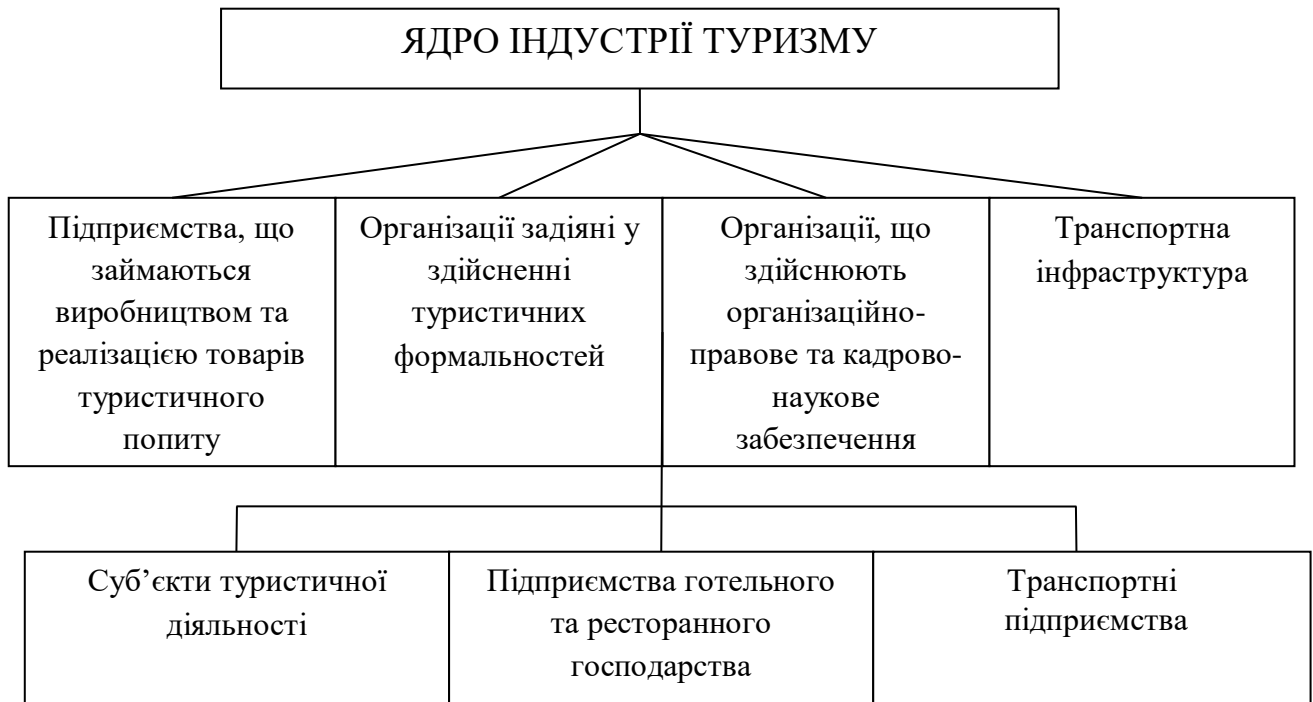

Рис. 1.1.2 Функціональні складові інфраструктури туризму в Україні

Інфраструктура туризму буде розглядатись як комплекс допоміжних структур у процесі створення турів. Згідно з функціональним підходом інфраструктуру туризму пропонується поділяти на чотири блоки.

Перший блок інфраструктури туризму становить транспортна інфраструктура, оскільки туризм як явище обов'язково передбачає подорож (переміщення) з рекреаційною метою, до якої належать шляхи сполучення, залізничні, морські та річкові вокзали, аеропорти.

До *другого блоку* інфраструктури туризму відносяться організації, задіяні у здійсненні туристичних формальностей. Здійснення туристичної подорожі, особливо у сфері міжнародного туризму, не можливе без проходження так званих туристичних формальностей, які прийнято поділяти на наступні види: паспортно-візові; митні; медико-санітарні; страхові. Однією з організацій, що бере участь у забезпеченні паспортно-візових туристичних формальностей є Державна міграційна служба України (ДМС України), діяльність якої

спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України. Територіальними органами Державної міграційної служби України у областях є головні управління та управління. До функцій ДМС України належать [14]:

- видача паспорта громадянина України особам, які досягли 16-річного віку та надання інших адміністративних послуг пов'язаних з даним документом;
- видача паспорта громадянина України для виїзду за кордон та надання інших адміністративних послуг пов'язаних з даним документом;
- видача проїзного документу дитини.

Важливу роль при організації міжнародної туристичної поїздки відіграють консульства – це установи, що входять до системи органів зовнішніх зносин держави і представляють її на визначеній угодою території держави перебування, здійснюючи на ній захист прав та інтересів своєї держави, її громадян та юридичних осіб. «Визначена угодою територія держави перебування» називається консульським округом і лише в межах цієї території консульська установа (консул) виконують покладені на них завдання. До основних функцій консульських установ відносяться:

- сприяння розвитку у торгівлі, економічних, наукових, культурних зв'язків між своєю державою та державою перебування;
- виконання прав нагляду та інспекції щодо літаків і суден під прапором своєї держави, надання їм у разі потреби допомоги і сприяння;
- видача паспортів і проїзних документів громадянам своєї держави, а також віз, свідоцтв та інших необхідних документів для поїздки до держави, яку представляє консульство, громадянам держави перебування та іноземцям;
- легалізація документів.

Кожний громадянин України, який перебуває за кордоном, може звернутися до консульської установи України за допомогою. Керує діяльністю

консульських установ, а також нештатних (почесних) консулів України за кордоном Департамент консульської служби, що є структурним підрозділом Міністерства закордонних справ України. За межами нашої держави функціонує 130 консульські установи України, з яких 85 консульських підрозділів дипломатичних представництв України; 29 генеральних консульств; 9 консульств; 1 консульське агентство. Крім того у 62 іноземних державах діє 99 консульських установ, що очолюються почесними консулами України [15].

На території України знаходиться більше 140 дипломатичних представництв іноземних держав, у складі яких є структурні підрозділи, що займаються консульськими питаннями. Також діють генеральні консульства, консульства та почесні консульства іноземних держав в межах України.

Частиною паспортно-візових туристичних формальностей є прикордонний контроль, який передбачає перевірку документів та підстав на право в'їзду в Україну чи виїзду з неї. Ключовою організацією у здійсненні прикордонного контролю є Державна прикордонна служба України, на яку покладені завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні. Серед функцій Державної прикордонної служби України є наступні:

- охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах з метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;
- здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення;
- охорона закордонних дипломатичних установ України.

Залізничне, автомобільне, морське, поромне, повітряне та інші види сполучення через державний кордон України здійснюється лише у пунктах пропуску. Усього на державному кордоні України функціонує 251 пункт пропуску, серед яких 160 міжнародних, 35 міждержавних та 56 місцевих. За видами транспортного сполучення переважають автомобільні пункти пропуску, їх налічується 130 одиниць, залізничних пунктів пропуску – 39, повітряних – 35, морських – 32, річкових – 9, пішохідних та поромних – по 3 одиниці [16].

Митні формальності полягають у проведенні процедур, пов'язаних з необхідністю дотримання особами, які перетинають державний кордон, правил та умов ввозу та вивозу речей та товарів. З 2012 року реорганізовано Державну митну службу та Державну податкову службу України у Міністерство доходів і зборів України. Серед основних завдань Держмитслужби є:

- контроль за додержанням вимог митного законодавства України;
- удосконалення митного контролю, митного оформлення і оподаткування товарів та інших предметів, що переміщуються через митний кордон України;
- сприяння прискорення товарообігу та збільшення пасажиропотоку через митний кордон України;
- боротьба з контрабандою, запобігання порушенню митних правил.

Під час здійснення медико-санітарних туристичних формальностей у туристів, які перетинають державний кордон, перевіряють виконання необхідних медико-санітарних та епідеміологічних (вакцинації, щеплення), а також ветеринарних вимог. Медичні та санітарно-епідеміологічні установи входять до профільної структури Міністерства охорони здоров'я України. Туристична подорож у країни ендемічні з інфекційних хвороб міжнародного значення неможлива без наявності міжнародного свідоцтва про вакцинацію чи профілактику. Надаються ці документи установами Міністерства охорони

здоров'я України відповідно до «Международных медико-санитарных правил», ухвалених Всесвітньою організацією охорони здоров'я в Женеві.

Перевезення тварин, харчових продуктів, рослин та їх насіння через державний кордон України контролюється установами Державної ветеринарної та фіто санітарної служби України. Зокрема, установи ветеринарної медицини видають документи необхідні для перевезення домашніх тварин через державний кордон України, а також їх перевезення у громадському транспорті в межах України – міжнародний ветеринарний паспорт, ветеринарне свідоцтво, міжнародний ветеринарний сертифікат.

Страхування в туризмі – це система відносин між страховою компанією і туристом по захисту його життя і здоров'я та майнових інтересів при настанні страхових випадків.

Відповідно до Закону України «Про туризм» медичне страхування та страхування від нещасного випадку для туристів є обов'язковим і забезпечується суб'єктами туристичної діяльності на основі угод із страховиками. Туристи також мають право самостійно укласти договори на таке страхування [25].

Крім обов'язкових, медичного та від нещасного випадку, щодо туристів застосовуються інші види страхування: майнове; страхування відповідальності власника автотранспортних засобів; асистанс; на випадок затримки транспорту; витрат, пов'язаних із неможливістю здійснити поїздку тощо.

Загальна кількість страхових компаній станом на 2020 рік становила 225, у тому числі СК «life» – 22 компанії, СК «non-life» – 203 компанії, (станом на 2019 рік – 265 компаній, у тому числі СК «life» – 27 компанії, СК «non-life» – 238 компаній) (табл.1.1.2) [17].

Кількість страхових компаній

Кількість страхових компаній	2018	2019	2020
Загальна кількість	281	265	225
СК «life» – страхові компанії, що здійснюють страхування життя	251	238	203
СК «non-life» – страхові компанії, що здійснюють страхування видів, інших, ніж страхування життя	30	27	22

Джерело: [17]

Основні показники діяльності страхового ринку та його динаміка представлені в таблиці 2.1.2.

Таблиця 2.1.2

Основні показники діяльності страхового ринку та його динаміка

	2019	2020	Темпи приросту	
			млн.грн.	%
1	2	3	4	5
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду, тис. одиниць				
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі:	76505,2	71243,6	-	-6,9
- зі страхувальниками – фізичними особами	70504,8	64006,0	-	-9,2
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	64006,0	90879,6	-	-15,6
Страхова діяльність, млн. грн.				
Валові страхові премії	53324,4	46195,2	-1 782,3	-13,4
Валові страхові виплати	13244,8	14999,6	438,7	13,2
Рівень валових виплат, %	24,8%	32,5%	-	-
Чисті страхові премії	38691,6	38672	-4,9	-0,1
Чисті страхові виплати	12994,8	14636	410,3	12,6
Рівень чистих виплат, %	33,6%	37,8%	-	-
Перестраховування, млн. грн.				
Сплачено на перестраховування, у тому числі:	17773,6	11060,4	-1 678,3	-37,8
- перестраховикам-резидентам	14632,4	7523,6	-1 777,2	-48,6
- перестраховикам-нерезидентам	3141,2	3536,8	98,9	12,6
Виплати, компенсовані перестраховиками, у тому числі:	1417,2	2256,4	209,8	59,2
- перестраховиками-резидентами	250,0	363,6	28,4	45,4
- перестраховиками-нерезидентами	1167,2	1893,2	181,5	62,2

Отримані страхові премії від перестраховальників-нерезидентів	58,0	20,4	-9,4	-64,8
---	------	------	------	-------

Продовження таблиці 2.1.2.

1	2	3	4	5
Страхові резерви, млн. грн..				
Обсяг сформованих страхових резервів	28 170,8	31 965,5	3 794,7	13,5
- резерви зі страхування життя	9 581,9	11 124,8	1542,9	16,1
- технічні резерви	18 588,9	20 840,7	2 251,8	12,1
Активи страховиків та статутний капітал, млн. грн.				
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2))	63 126,2	65 114,9	1 988,7	3,2
Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів	41 470,5	47 390,0	5 919,5	14,3
Обсяг сплачених статутних капіталів	11 702,7	10 663,2	-1 039,5	-8,9

Джерело: [17]

Третій блок інфраструктури туризму становлять організації, що здійснюють організаційно-правове та кадрово-наукове забезпечення індустрії туризму. Регулювання в галузі туризму здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади в галузі туризму, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, а також іншими органами в межах їх компетенції. До виключних повноважень Верховної Ради України в галузі туризму належать:

- визначення основних напрямів державної політики в галузі туризму;
- визначення правових засад регулювання відносин у галузі туризму, їх удосконалення та адаптація із загальновизнаними нормами міжнародного права;
- визначення в законі про Державний бюджет України обсягу фінансового забезпечення туристичної галузі.

Центральним органом виконавчої влади у сфері туризму є Державне агентство України з туризму та курортів (Держтуризмкурорт), діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Віце-прем'єр-міністра України – Міністра інфраструктури України, що входить до системи органів виконавчої влади України і забезпечує реалізацію державної політики у сфері туризму та курортів. До основних завдань Державного агентства України з туризму та курортів належать:

- видача ліцензії на право здійснення тур операторської діяльності та здійснення контролю за додержанням ліцензійних умов;
- видача свідоцтв про присвоєння об'єктам туристичної інфраструктури відповідної категорії;
- видача дозволів на право здійснення туристичного супроводу;
- підготовка та поширення інформації про Україну та її туристичні можливості на міжнародному туристичному ринку та в середині держави;
- формування та ведення Державного реєстру суб'єктів туристичної діяльності;
- ведення обліку туристичних ресурсів України, забезпечення їх раціонального використання та охорони;
- участь у підготовці навчальних планів і програм навчання фахівців у галузі туризму та курортів, їх професійній підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації;
- організація та виконання робіт із стандартизації та сертифікації туристичних послуг;
- створення та ведення Державного кадастру природних територій курортів України, а також участь у створенні та веденні Державного кадастру природних лікувальних ресурсів в Україні.

Забезпечення кадрами та наукові дослідження у сфері туризму здійснюються вищими навчальними закладами. У 2019-2020 навчальному році

59 ВНЗ (з яких 15 мають приватну форму власності) на території України здійснювали підготовку бакалаврів напряму підготовки 6.140103 «Туризм». Вони прийняли на навчання 3664 студента, у тому числі 797 (близько 22 %) за рахунок державного бюджету. Чисельність студентів, які закінчили навчання і здобули освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра напряму підготовки «Туризм», у 2019-2020 році становила 2845 осіб. Із даної кількості 933 студента було випущено з вищих навчальних закладів, решта ж продовжили навчання за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста та магістра [17].

Територіальний розподіл закладів, що готують фахівців для туристичної сфери, має нерівномірний характер. Найбільша їх кількість знаходиться у Київській області (враховані і ВНЗ м. Києва), Львівській, Харківській областях. Підготовку майбутніх працівників туристичної індустрії здійснюють ВНЗ різних типів та напрямків: класичні та технічні університети; профільні (аграрні, педагогічні, економічні, харчові, спортивні) університети, академії, інститути.

До *четвертого блоку* відносяться підприємства, що займаються виробництвом та реалізацією товарів туристичного попиту. До товарів туристичного попиту зокрема належать туристичні сувеніри. Туристичними сувенірами можуть бути різні предмети, що мають як лише декоративне так і декоративно-ужиткове призначення. Проте вони обов'язково повинні нести у своєму декоративному оформленні знакову інформацію, викликати стійкі асоціації з місцем, де ці предмети були придбані; з певною народністю, народом або країною; з якоюсь пам'ятною подією. Тому вироби народних художніх промислів є своєрідними еталонами сувенірів/

Значного поширення на території України набув такий вид традиційного ремесла як гончарство. Серед осередків гончарства можна відзначити село Вільхівку Іршавського району Закарпатської області, місто Косів на Івано-Франківщині, село Гавареччину Золочівського району Львівської області, де

виготовляють так звану чорнодимлену кераміку, село Бубнівку Гайсинського району Вінницької області, село Межиріч Лебединського району Сумської області, місто Васильків на Київщині, що славиться виготовленням майолікового посуду. Найвідомішим осередком українського гончарства безперечно є смт Опішне Зіньківського району Полтавської області. У XIX столітті в селищі функціонували найбільші в Україні гончарні заводи. Нині тут діють приватні гончарні художні майстерні. Досвідчені майстри не тільки пропонують свої унікальні витвори, а й дають можливість навчитися прадавньої майстерності.

Художня вишивка розповсюджена у багатьох населених пунктах Мукачівського та Рахівського району Закарпатської області, понад 300 майстрів вишивки зареєстровано у селі Космач Косівського району Івано-Франківської області. Визначним осередком вишивання є село Клембівка Ямпільського району Вінницької області.

Ткацтвом, зокрема виготовленням ліжників та килимів, займаються у селах Видричка, Богдан, Розтоки, Росішка, місті Рахів та інших населених пунктах Рахівського району Закарпатської області. Традиції гуцульського ткання продовжують на Косівському художньо-виробничому комбінаті, де тчуть розмаїті узорні ліжники, серветки, доріжки, рушники, тканини для святкового і сценічного вбрання та інші вироби. Осередком покутського ткання є місто Коломия на Івано-Франківщині. Всесвітньо відомими центром ткацтва, вишивки та килимарства є селище міського типу Решетилівка на Полтавщині, в якому працює Решетилівська майстерня художніх промислів. Місто Кролевець Сумської області є відомим осередком ткацтва, головним символом якого є рушники – «Кролевецькі рушники». Традиції народного художнього ткацтва та вишивки продовжуються у містах Богуслав та Переяслав-Хмельницький Київської області, смт Дігтярі Срібнянського району Чернігівської області.

Гірське село Річка Косівського району Івано-Франківської області – давній осередок народного мистецтва. Сільські майстри особливо відзначаються уміннями у художній обробці деревини, мосяжництві, бондарстві у поєднанні з художнім випалюванням, художній обробці шкіри, виготовленні художніх виробів та іграшок з сиру. У селі Яворів зародилося мистецтво так званої «сухої» різьби по дереву.

В Україні представлені і інші види декоративно-ужиткового мистецтва – писанкарство (с. Космач Косівського району Івано-Франківської області), лозоплетіння (с. Іза Хустського району Закарпатської області), коренепластика (с.мт Великий Бичків Рахівського району Закарпатської області), виготовлення виробів з гутного скла (м. Львів), витинанка тощо.

Одним із значних осередків української фольклорної культури, що здавна славився своєрідним мистецтвом розпису, є с.мт Петриківка Дніпропетровської області. Славетний петриківський розпис має власний стиль з лише йому притаманними формами орнаменту, ажурною плавністю ліній та соковитістю кольорів. У 1991 році народні майстри, об'єднавшись, утворили центр народного мистецтва «Петриківка», сферою діяльності якого є виготовлення сувенірів з петриківським розписом [74].

2.2. Оцінка діяльності туристичних організацій та підприємств в Україні

Україна має великий потенціал, і володіє практично всіма курортними ресурсами: природними термальними водами, гідроресурсами, лікувальними грязями, хвойними змішаними лісами і морським узбережжям. Сучасний стан формування та реалізації наявного туристичного потенціалу, з огляду на українських ринок туристичних послуг, можна охарактеризувати як нерівномірний. Така ситуація зумовлена концентрацією на ринку туристичних

послуг декількох атрактивних регіонів, а власне місто є інфраструктурним центром і його огинання часто є неможливим чи нелогічним в силу географічного та адміністративного розташування. Інша ситуація постає в малих та середніх містах, туристичний потенціал яких, в багатьох випадках, є безумовно потужним, проте в силу умов (географічної віддаленості, низького рівня інфраструктури тощо) та умов, що склалися історично та подальшими шляхами розвитку міста, туристична сфера відійшла на другий план і не була обрана ні джерелом економічного розвитку регіону, ні його частиною. Швидке зростання ролі туризму в національній економіці свідчить про активний розвиток даної сфери та актуальність її активізації на території України.

Перспективною метою розвитку туризму в Україні є створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту, розширення внутрішнього та збільшення обсягів в'їзного туризму, забезпечення на цій основі комплексного розвитку курортних територій та туристичних центрів з урахуванням соціально-економічних інтересів їх населення, збереження та відновлення природних територій та історико-культурної спадщини.

Це обумовлює необхідність активних цілеспрямованих дій, насамперед моніторингу стану та виокремлення перспектив розвитку туристичної сфери в регіонах України. Аналізуючи туристичний ринок України, доцільно здійснити оцінку кількості суб'єктів туристичної діяльності (рис. 1.2.2, 2.2.2).

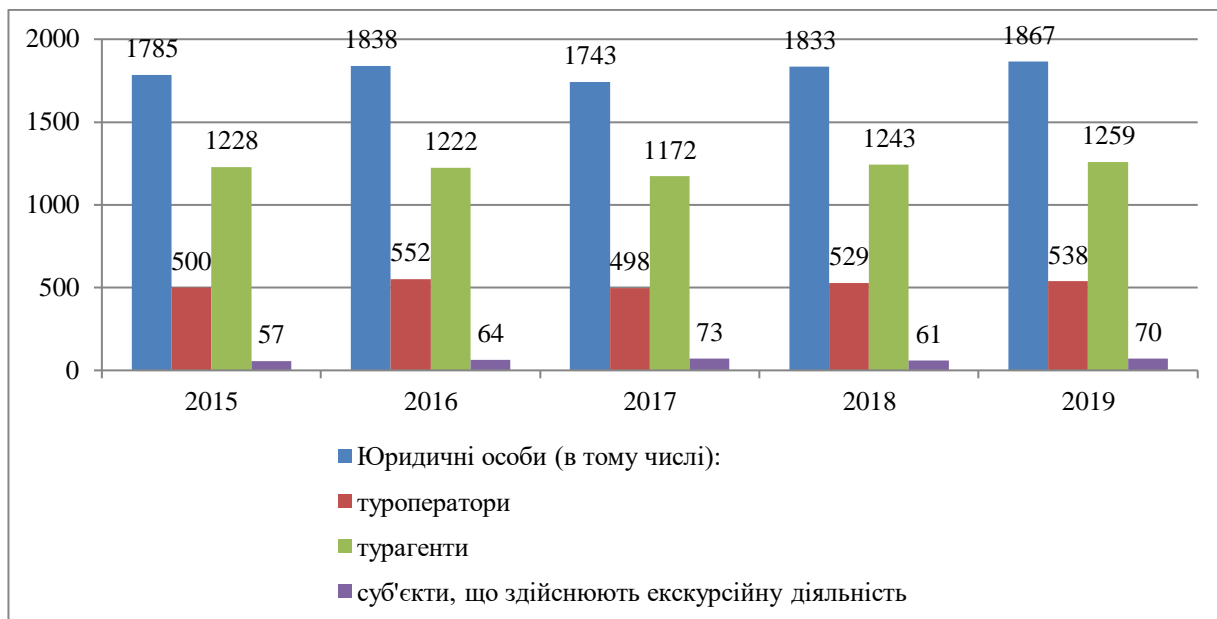

Рис. 1.2.2 - Динаміка кількості суб'єктів туристичної діяльності (юридичних осіб) України в 2015-2019 рр., од.

Джерело: побудовано на основі даних [62-66]

Так, станом на 2019 рік, кількість турагенцій мала позитивну динаміку щодо зростання.

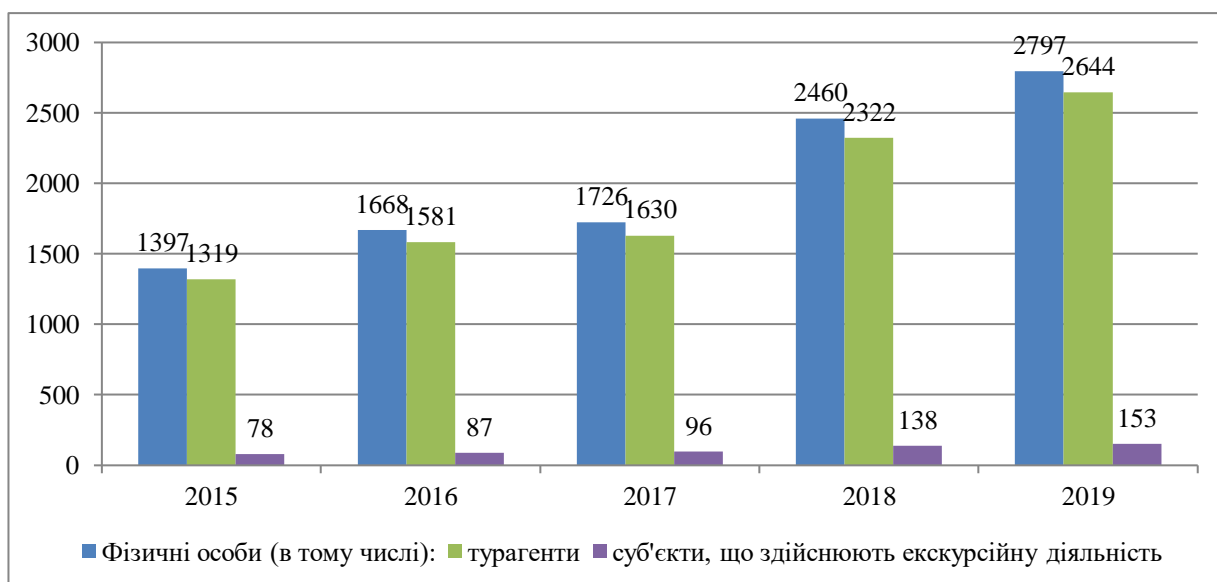

Рис. 2.2.2 - Динаміка кількості суб'єктів туристичної діяльності (фізичних осіб) України в 2015-2019 рр., од.

Джерело: побудовано на основі даних [62-66]

Так мережа суб'єктів туристичної діяльності України – фізичних осіб-підприємців – у 2019 році становила 2797 одиниць, що на 337 одиниць менше, ніж у 2018 році. У структурі мережі за типами суб'єктів туристичної діяльності найбільш численною категорією є туристичні агенти, частка яких перевищує 80% від загальної кількості суб'єктів.

Для оцінки реальної ситуації на туристичному ринку України розглянемо ще й регіональний аспект. Кількість функціонування суб'єктів туристичної діяльності за регіонами України характеризується нерівномірним розподілом (табл. 3.2.2).

Таблиця 1.2.2

Кількість суб'єктів туристичної діяльності за регіонами в 2015-2019 рр., од.

	Юридичні особи					Фізичні особи-підприємці				
	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	28	30	31	25	24	35	38	45	62	65
Волинська	21	21	21	19	21	47	48	50	55	75
Дніпропетровська	113	117	118	119	111	181	205	209	297	318
Донецька	12	24	25	31	29	11	9	45	62	67
Житомирська	20	16	17	16	17	27	40	42	47	51
Закарпатська	37	35	34	28	30	30	30	45	63	57
Запорізька	61	66	65	62	61	79	95	103	126	92
Івано-Франківська	40	36	35	34	31	43	71	82	94	93
Київська	37	39	40	45	51	53	80	123	172	180
Кіровоградська	15	14	14	13	14	31	33	34	41	58
Луганська	8	7	7	8	7	3	12	15	21	39
Львівська	137	149	145	142	148	84	123	167	200	272
Миколаївська	29	29	27	18	21	31	40	54	69	64
Одеська	164	157	145	135	128	81	111	126	135	164
Полтавська	19	17	18	15	14	72	71	97	140	136
Рівненська	26	26	25	27	30	33	40	53	66	86

Сумська	23	20	20	18	19	30	37	45	61	87
Тернопільська	20	19	19	20	22	23	34	38	43	72
Харківська	88	90	85	83	86	176	165	176	183	175
Херсонська	16	15	15	16	14	37	57	60	64	68
Хмельницька	27	27	27	25	25	51	62	62	64	63
Черкаська	27	25	25	27	28	48	61	67	74	84
Чернівецька	44	36	37	39	35	21	30	34	38	44
Чернігівська	21	17	15	12	17	34	34	37	46	41
м. Київ	752	806	823	856	884	136	142	203	237	346

Джерело: побудовано на основі даних [62-66]

Отже, аналізуючи інформацію табл.3.2.2. зауважимо, що у 2019 році збільшення кількості суб'єктів туристичної діяльності, спостерігалось у Дніпропетровській. Донецькій, Львівській, Полтавській, Харківській та Черкаській областях. Однак найбільша кількість суб'єктів туристичної діяльності зосереджена у м. Київ, Дніпропетровській, Харківській та Одеській областях.

Динаміка кількості обслуговуваних туристів суб'єктами туристичної діяльності по Україні в 2015-2019 рр. (рис. 3.2.2, а дохід на рис.4.2.2.)

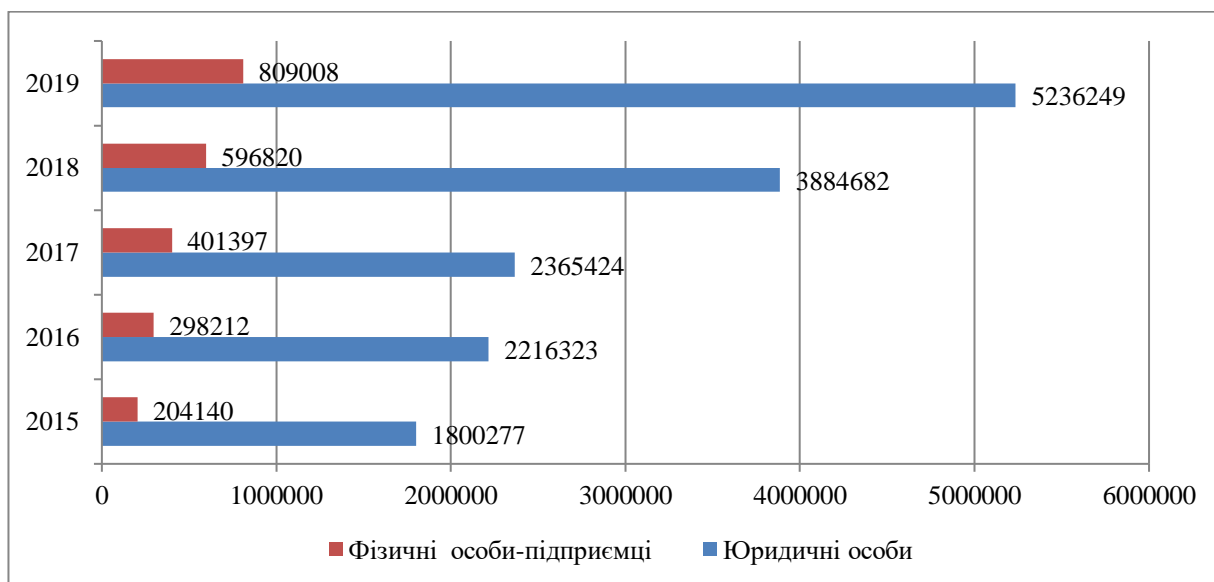

Рис. 3.2.2. - Динаміка кількості обслуговуваних туристів суб'єктами туристичної діяльності по Україні в 2015-2019 рр., осіб

Джерело: побудовано на основі даних [62-66]

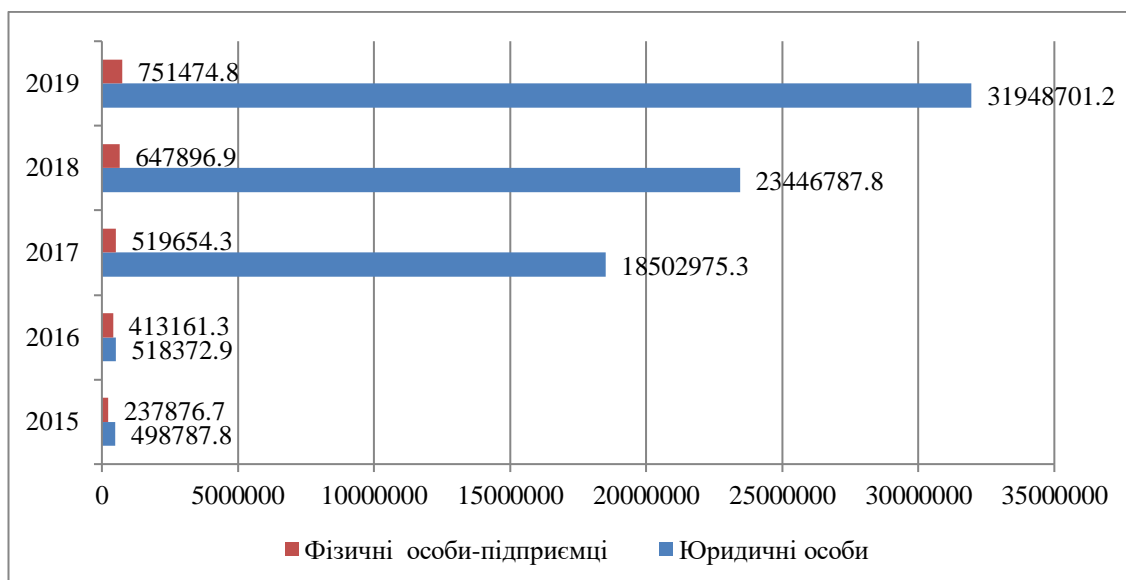

Рис. 4.2.2. - Дохід від надання турпослуг в Україні 2015-2019 рр., тис. грн

Джерело: побудовано на основі даних [62-66]

Кількість туристів, обслуговуваних туристів мають динаміку зростання у 2019 році в порівнянні з попередніми роками. У 2019 році спостерігалось суттєве підвищення доходів юридичних осіб, які займаються наданням туристичних послуг (до даної категорії включено туроператорів, турагентів та суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність) понад 60% порівняно з 2017 роком. Також позитивними зрушеннями характеризувалися і доходи фізичних осіб (туристичних агентів та суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність), що зросли понад 25%, у порівнянні з 2017 роком.

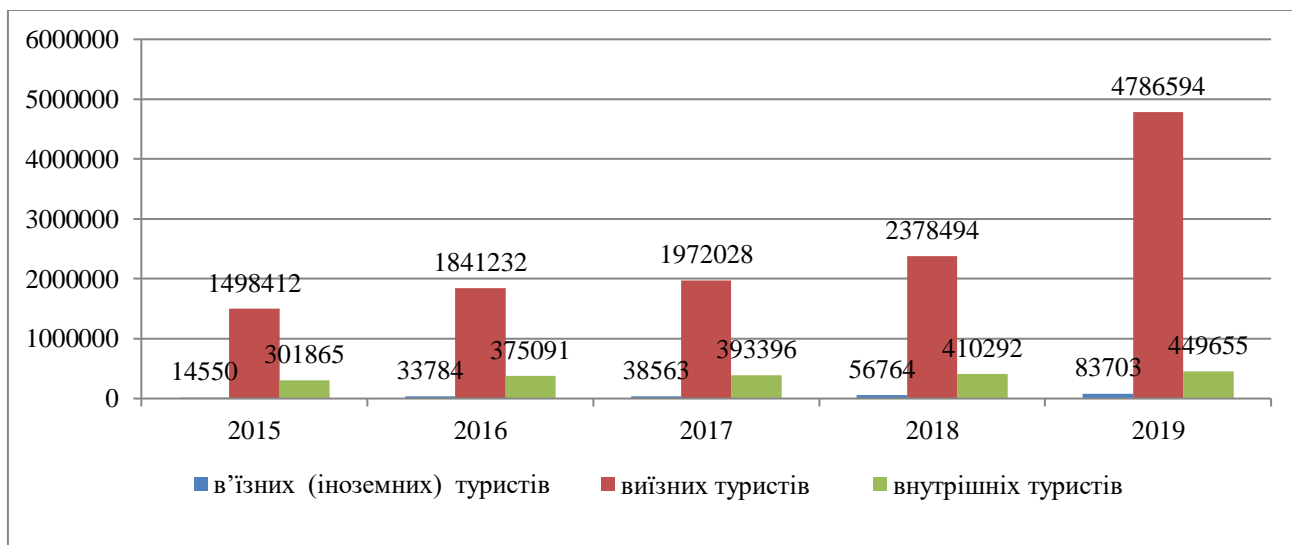

Рис.5.2.2 - Розподіл туристів, обслужованих туроператорами та турагентами (юридичними особами), за видами туризму у 2015-2019 рр.

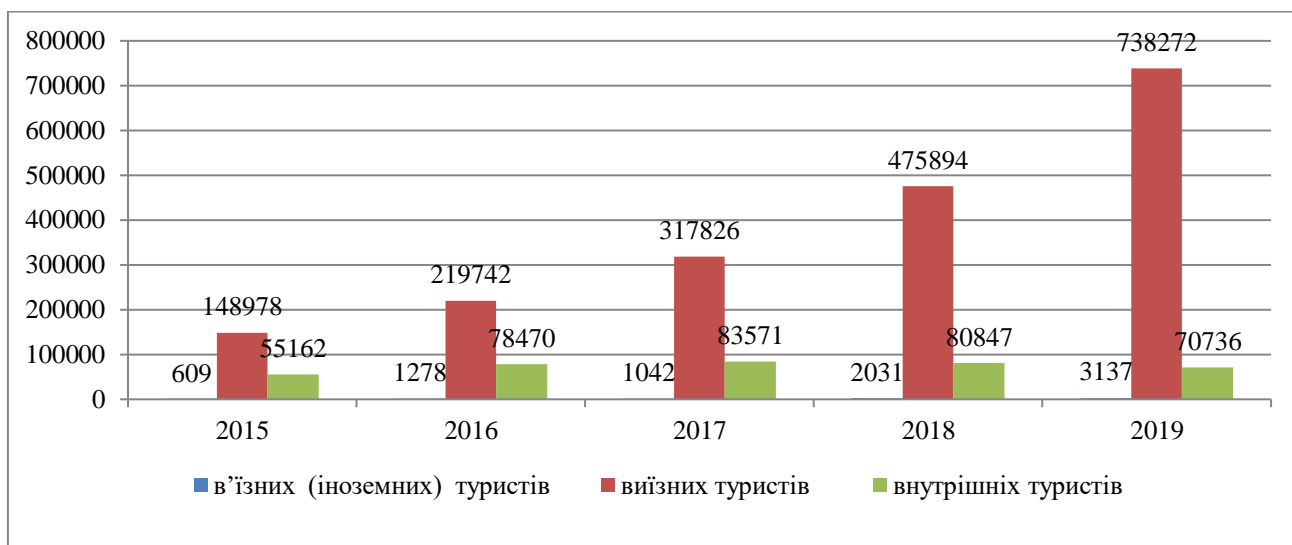

Рис.6.2.2 - Розподіл туристів, обслужованих туроператорами та турагентами (фізичними особами), за видами туризму у 2015-2019 рр.

Джерело: побудовано на основі даних [62-66]

З рис.5.2.2, 6.2.2 можна побачити, що переважає виїзний та внутрішній туризм, але кількість іноземних туристів збільшується.

Серед великої кількості туроператорів, які функціонують на туристичному ринку України визначимо лідерів на основі рейтингів різних маркетингових компаній (табл. 8.2.2).

Таблиця 2.2.2

Рейтинг туроператорів в Україні

Місце	Туроператор
1	«Join UP!»
2	«Anex Tour»
3	«TPG»
4	«Coral Travel»
5	«Pegas Touristik»
6	«TEZ TOUR»
7	«TUI Ukraine»
8	«Аккорд-тур»
9	«Феєрія»
10	«Mouzenidis Travel»

Джерело: побудовано на основі [51]

Цінова політика тур продуктів також суттєво змінилась. Аналіз ситуації за період 2015–2019 рр. (табл.3.2.2) та станом на сьогодні демонструє значне зниження ціни, введення обмежувальних заходів.

Таблиця 3.2.2

Динаміка вартості туристичних путівок, реалізованих туроператорами та турагентами (юридичними особами) у 2015-2019 рр.

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	Відн.від хилення
Кількість турпутівок, усього	25403,7	33469,6	42326,9	67262,5	87758,4	3,5
у тому числі реалізованих іншим організаціям	486,8	192,7	462,6	135,8	899,7	1,8
безпосередньо населенню	6163,4	6408,4	10833,2	24523,3	86858,7	14,1
з них для подорожі -в межах України	1862,9	1240,9	2900,8	3773	4473,3	2,4
- за кордон	23054	32036	38963,5	63353,7	82153,2	3,6
- іноземцям	-	-	-	-	232,2	-

Джерело: побудовано на основі даних [62-66]

Варто акцентувати увагу на тому, що, нажаль, функціонування вітчизняних туристичних підприємств суттєво гальмувалося через: невідповідність наявної матеріальної бази (автодороги, міжнародні транспортні коридори) загальним міжнародним стандартам; неефективний механізм управління туристичною сферою; податкове навантаження (що не сприяє вкладенню інвестицій в інфраструктуру туризму); занедбаність об'єктів туристичної спадщини; низький рівень конкурентоздатності; недостатнє забезпечення туристичної галузі висококваліфікованими фахівцями тощо [18].

Проаналізувавши динаміку розвитку ринку туристичних послуг України протягом 2015-2019 років, можна зробити висновок, що туризм – сфера, яка приносить не лише доходи, але й має великий потенціал для розвитку. Володіючи значними природними ресурсами, вдалим географічним розташуванням країни, великою кількістю туристичних атракцій, маючи висококваліфікований персонал, долаючи інфраструктурні та інвестиційні

проблеми, туризм може розвиватися за оптимістичним сценарієм розвитку, тим самим покращуючи не лише свою ефективність, але й результативність суміжних з ним сфер. Однак занедбаність об'єктів туристичної спадщини, нераціональність у використанні наявних природних ресурсів, відсутність інвестицій у розвиток не лише інфраструктури, але й туризму в цілому, відтік персоналу за кордон можуть стати ключовими факторами вибору песимістичного шляху розвитку.

Істотні корективи у функціонування туристичної сфери на всіх рівнях (глобальному та регіональному) внесли запровадження превентивних заходів щодо протидії пандемії коронавірусу в світі та Україні зокрема. Світова пандемія COVID-19, розпочавшись у Китаї наприкінці 2019 р. і розповсюдившись на весь світ, із часів Другої світової війни стала найбільшим викликом та загрозою для всіх, без винятку, країн. Це суттєво знизило, а в деякі періоди і зовсім призупинило діяльність туристичних агенцій в Україні. За оцінками фахівців Національного інституту стратегічних досліджень: «96 % туристичних дестинацій у всьому світі зазнали обмежень».

Починаючи з 2020 року пролонгований в зв'язку з пандемією початок курортно-рекреаційного сезону створив кумулятивний ефект, який негативно вплинув як на індустрію відпочинку та подорожей, так і на супутні галузі – готельно-ресторанний бізнес, транспорт (пасажирські перевезення), роздрібну торгівлю, індустрію розваг та діяльність установ культури». Така ситуація вкрай негативно позначилась на в'їзному та виїзному туристичному ринках у глобальному масштабі і функціонуванні туристичної сфери всього світу. Таким чином, невизначеність подальшого розвитку ситуації, виникнення перешкод нормального здійснення подорожей, обмеження на пересування, занепокоєння людства щодо збереження власного здоров'я та безпеки стали причиною кризи та збільшення обсягів збитків туристичних підприємств.

Важливою складовою туристичної галузі є заклади харчування, оскільки від їх функціонування залежить організація туристичної діяльності.

Національний ринок ресторанних послуг характеризується активним розвитком економічних відносин і господарських зв'язків, що складаються між його учасниками. На сьогодні в Україні ресторанний бізнес представлений майже всіма типами закладів та їх форматами.

Ресторанне господарство є особливою складовою сфери гостинності, тому актуальність дослідження тенденцій розвитку ресторанного бізнесу в Україні у сучасних умовах господарювання пов'язана з високою його ризикованістю і водночас соціальністю, із задоволенням життєвих потреб населення у послугах з організації харчування, відпочинку та дозвілля.

Зараз в Україні діяльність у сфері ресторанного господарства здійснюють як ресторани підприємства, так і підприємства різних видів діяльності, структурними підрозділами яких є заклади ресторанного господарства (табл.4.2.2). За станом на 2019 р. в Україні функціонувало 57712 підприємства - юридичних осіб, що на 20,6 % менше порівняно з 2014 р. Протягом цього періоду загальна кількість закладів ресторанного господарства, що здійснюють свою діяльність у складі підприємств - юридичних осіб усіх видів економічної діяльності, зменшилася з 30568 до 20578 - на 32,7%, а кількість закладів ресторанного господарства, що здійснюють свою діяльність у складі підприємств ресторанного господарства, зменшилась з 12151 до 9344 - на 23,1%. [тренди рест.биз].

Таблиця 4.2.2

Кількість закладів і посадкових місць у ресторанних закладах України
2014-2019 рр.

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість підприємств ресторанного господарства	46226	45028	44744	54343	56147	57712
Загальна кількість закладів ресторанного	30568	24946	23369	21619	20578	26751

господарства у складі підприємств юр.осіб різних видів економічної діяльності						
Кількість закладів ресторанного господарства у складі підприємств ресторанного господарства	12151	10404	99117	9087	9344	11212
Кількість закладів ресторанного господарства у складі підприємств інших видів економічної діяльності	18417	14542	13452	12532	11234	14043
Питома вага закладів ресторанного господарства у складі підприємств ресторанного господарства у загальній кількості закладів ресторанного господарства, %	39,75	41,71	42,44	42,03	45,41	41,57
Середня кількість закладів ресторанного господарства на 1 підприємство ресторанного господарства	2,33	2,07	2,09	2,09	2,25	2,12
Кількість посадкових місць у всіх закладах ресторанного господарства, тис. од.	1771	1636	1595	1521	1272	1526
Середня кількість посадкових місць на 1 заклад ресторанного господарства	57,9	65,5	68,2	70,4	71,5	65,8

Джерело: побудовано на основі [17]

Як змінювалась динаміка закладів ринку ресторанних послуг протягом 2014–2019 рр. представлено на рис. 7.2.2.

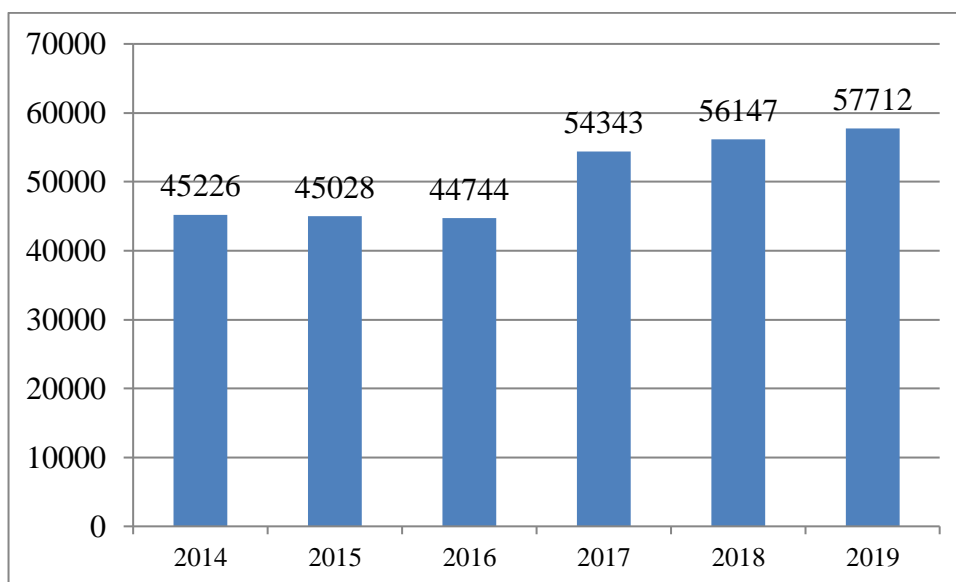

Рис. 7.2.2. - Динаміка темпів змін кількості підприємств ресторанного господарства

Зниження купівельної спроможності українців у 2015 році спричинило закриття близько 1500 ресторанів і кафе (без урахування непідконтрольних територій) по Україні. Необхідно зазначити, що економічну кризу не змогли подолати ті заклади, що працювали на межі рентабельності та орендували приміщення.

Станом на 01.12.2019 року в Україні зареєстровано 57712 закладів ресторанного господарства, з них основну кількість становлять приватні заклади (98,3%). У структурі закладів ресторанного бізнесу 52,2% займають ресторани, кафе та бари, майже 21% ринку займають заклади швидкого харчування (фаст-фуди), 7,3% – паби та нічні клуби, 23,6% – заклади з надання кейтерингових послуг, 3,9% – заклади харчування при готелях і 20,3 – заклади харчування при АЗС (рис.8.2.2).

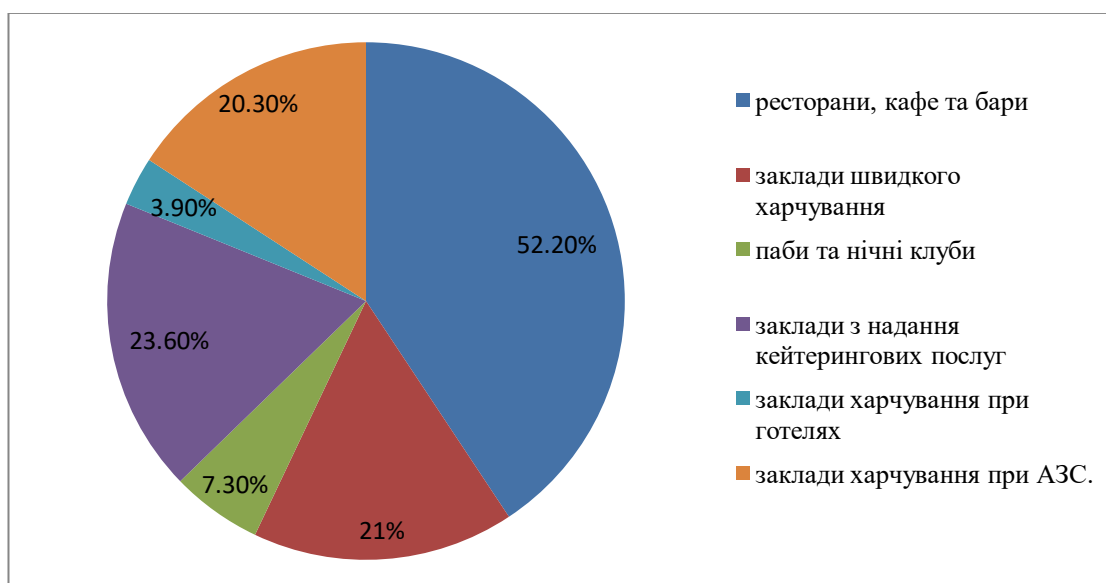

Рис. 8.2.2 - Структура закладів ресторанного ринку в Україні

Проаналізуємо забезпеченість України закладами ресторанного господарства (Таблиця 4.2.2).

Таблиця 4.2.2

Забезпеченість населення України закладами ресторанного господарства
станом на 01.01.2020 р. у розрізі областей

№	Область	Кількість закладів, од.	Населення, осіб	Забезпеченість, од./10 тис. осіб
1	2	3	4	5
1	Вінницька область	1727	1560 394	11,07
2	Волинська область	1015	1 035 330	9,80
3	Дніпропетровська область	2977	3 206 477	9,28
4	Донецька область	2390	4 165 901	5,74
5	Житомирська область	1142	1 220 193	9,36
6	Закарпатська область	2855	1 256 802	22,72
7	Запорізька область	1830	1 705 836	10,73
8	Івано-Франківська область	2867	1 373 252	20,88
9	Київська область	4505	1 767 940	25,45
10	Кіровоградська область	938	945 549	9,92
11	Луганська область	1134	2 151 833	5,27
12	Львівська область	3606	2 522 021	14,30
13	Миколаївська область	1080	1 131 096	9,55

Продовження таблиці 4.2.2

1	2	3	4	5
14	Одеська область	3722	2 380 308	15,64
15	Полтавська область	2135	1 400 439	15,25
16	Рівненська область	1265	1 157 301	10,93
17	Сумська область	1569	1 081 418	14,51
18	Тернопільська область	769	1 045 879	7,35
19	Харківська область	3698	2 675 598	13,82
20	Херсонська область	1271	1 037 640	12,25
21	Хмельницька область	2655	1 264 705	20,99
22	Черкаська область	1518	1 206 351	12,58
23	Чернівецька область	1025	904 374	11,33
24	Чернігівська область	1019	1005745	10,13
	Разом	257712	39202382	14,72

*без урахування тимчасово окупованих територій Донецької і Луганської областей та АР Крим

Джерело: складено автором на основі аналізу даних державного інфо-сервісу Start Business Challenge.

Як видно з наведених даних, забезпеченість закладами ресторанного господарства по Україні в цілому складає 57712 об'єктів на майже 39 млн. осіб. У розрізі областей найбільший показник мають Київська (4505 об'єктів), найменший – Тернопільська (769 об'єктів). При цьому в чотирьох областях забезпеченість закладами значно перевищує середнє значення по Україні в цілому. За даними державного інфо-сервісу Start Business Challenge в країнах Західної Європи цей показник дорівнює 32 об'єктам на 10 тис. мешканців, що майже на 54 % перевищує значення показника для України.

Маркетингові дослідження ресторанного бізнесу дозволяють з упевненістю стверджувати, що наявність кафе чи ресторану при готелі збільшує його виручку на 15-20%. Справа за малим - розвинути нашу туристичну галузь до такого стану, щоб до нас масово поїхали заможні мандрівники. Чим більше зірок буде на українських готелях, тим більше закладів громадського харчування в них буде відкрито, адже п'ятизірковий готель повинен мати два ресторани, а чотиризірковий - один.

Сегментація ТОП-20 операторів в сегменті готелів за кількістю зірок станом на 2020 р., % (рис.9.2.2)

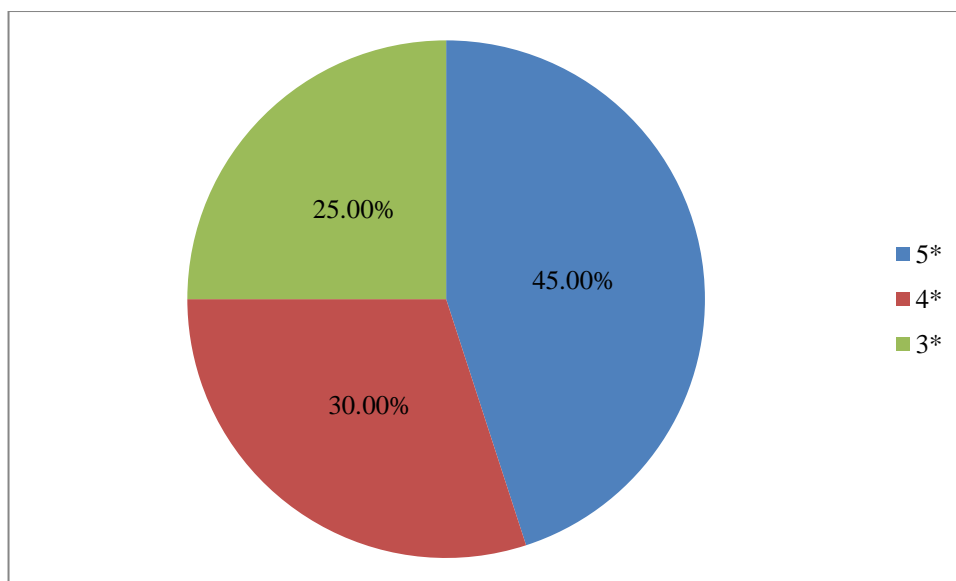

Рис. 9.2.2 - Сегментація ТОП-20 операторів в сегменті готелів за кількістю зірок станом на 2020 р., %

Маленькі готелі та хостели, розраховані на невибагливого туриста, як правило, свого закладу громадського харчування не мають, тому на ринок харчування поза домом ніяк не впливають.

Ринок ресторанного бізнесу в Україні на момент початку світової пандемії пов'язаної з COVID-19 знаходився у фазі активного розвитку, яка, за прогнозами експертів, могла тривати до 2021 року включно, адже коефіцієнт насиченості закладами ресторанного господарства в цілому по Україні становить 14,7 що майже впововину менше ніж в країнах Західної Європи.

В інфраструктурі туризму сектор готельної індустрії та засобів розміщення на сьогодні є найбільш затребуваним та динамічним.

Розподіл підприємств гостинності, які надають послуги з тимчасового проживання та харчування в Україні, по регіонах нерівномірний (рис. 2.11), але з урахуванням клімато-географічного розташування регіонів і наявності загальновідомої культурної спадщини цілком оправданий.

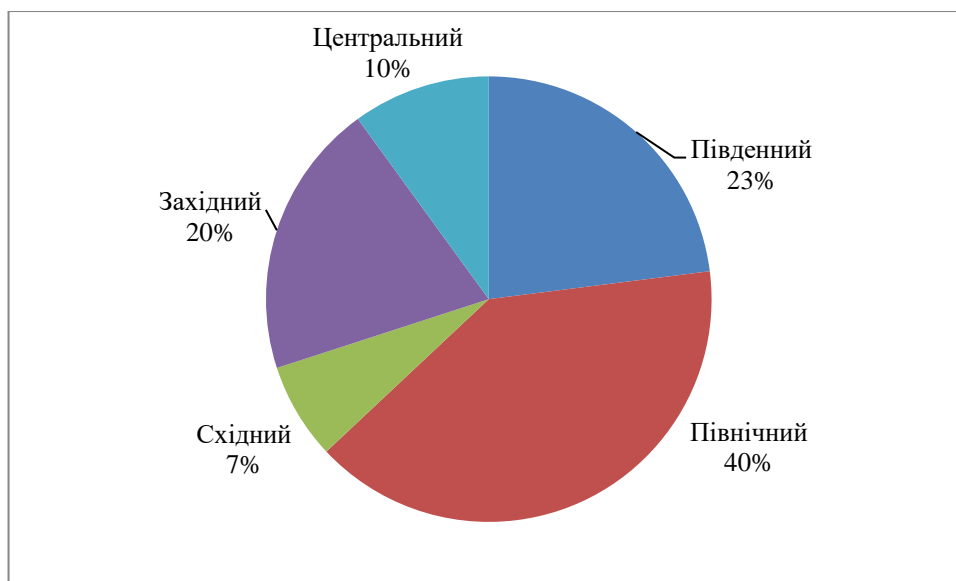

Рис. 10.2.2. - Розподіл підприємств тимчасового проживання по регіонах

України у 2019 р

Джерело: [17]

Розподіл областей України на основні регіони (табл. 5.2.2) за географічним розташуванням дозволив провести аналіз стану індустрії гостинності в кожній з них, а потім узагальнити ці відомості.

Таблиця 5.2.2

Розподіл областей України за основними регіонами

Назва регіону та віднесених до нього територій				
Центральний	Північний	Західний	Південний	Східний
Вінницька Дніпропетровська Кіровоградська Полтавська Хмельницька Черкаська	Житомирська Київська м.Київ Сумська Чернігівська	Волинська Закарпатська Івано- Франківська Львівська Рівненська Тернопільська Чернівецька	Запорізька Миколаївська Одеська Херсонська	Харківська Донецька Луганська

Джерело: розробка автора

Готелі й інші засоби розміщення в Україні за останні 3–5 років певною мірою змінювали позиції свого розвитку, що знайшло відображення в зменшенні на 7–12 % кількості санаторіїв і пансіонатів із лікуванням. Хоча за 2017–2019 рр. ця тенденція зменшилася до 1,5–2,6 %. Кількість санаторіїв-профілакторіїв зменшилася на 30 %, і вони значною мірою використовуються лише як засоби для розміщення (Додаток А). Кількість дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку, згідно статистичних даних суттєво зменшується починаючи з 2014 року (Додаток Б).

Кількість готелів з 2015 р. поступово зростає (рис. 11.2.2), переважно за рахунок апартаментів, міні-готелів та гостьових будинків. Поступово збільшується і кількість бюджетних засобів розміщення (хостелів та готелів без категорії). Їх послугами користуються динамічні невибагливі туристи, переважно молодого віку, або ті, хто подорожує із діловою метою, оскільки

кількість гуртожитків, в яких вони раніше зупинялися, поступово зменшується. Розподіл засобів розміщення по регіонах нерівномірний і відповідає економіко-географічному розташуванню, ступеню розвитку транспортної мережі й інфраструктури, природно-кліматичним умовам, наявності цікавих місць для відвідувань: пам'ятників природи, архітектури, історії та культури.

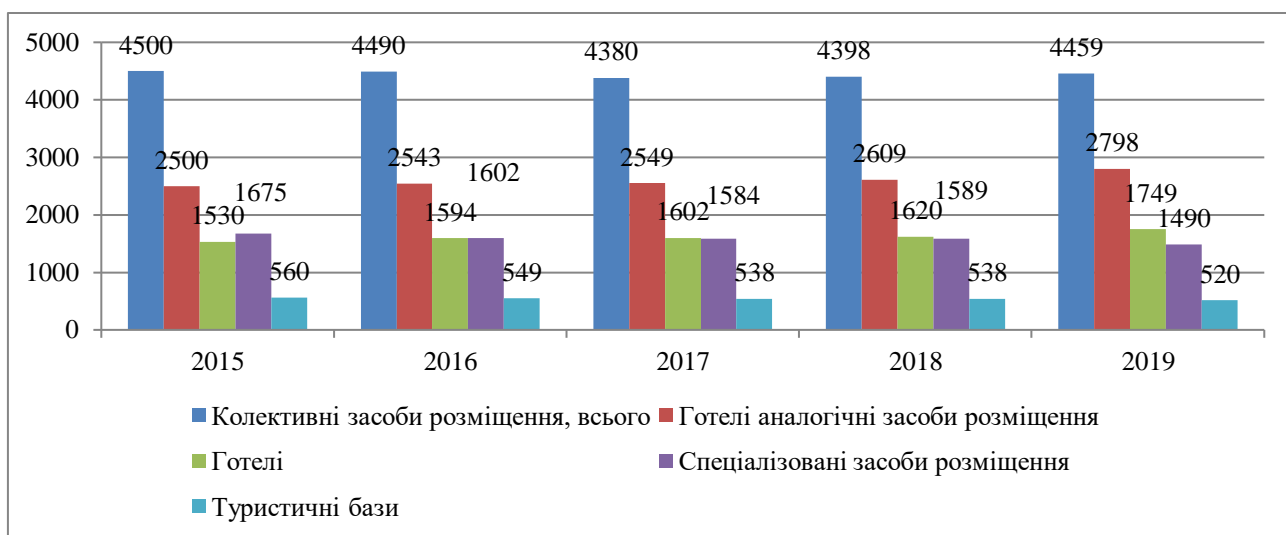

Рис. 11.2.2 - Розподіл засобів розміщення за різними категоріями:

Розподіл засобів розміщення в центральному регіоні (рис. 12.2.2), за винятком Кіровоградської області, майже пропорціональний. Стан матеріального забезпечення також середній, послуги стандартні і не відрізняються різноманітністю. Станом на кінець 2015 р. кількість колективних засобів розміщування Дніпропетровської області складала 253 одиниці, порівняно з 2014 р. їх чисельність скоротилась на 12 одиниць. Кількість місць у таких засобах у 2015 р. складала 25,5 тис. одиниць, а кількість розміщених осіб – 418,3 тис. осіб. У 2019 р. у Дніпропетровській області стало працює 160 підприємств, більшу частину з яких складають готелі (50 %), бізнес-готелі (27,3 %), з'явилися 4 мотелі та 11 хостелів. Стан готельної індустрії цього регіону характеризується незначною кількістю готелів високої категорії, поодинокі готелі мають «цікавинку», що стає їх «візитівкою» і приваблює клієнтів.

Сегмент середнього рівня обслуговування представлений достатньою кількістю закладів.

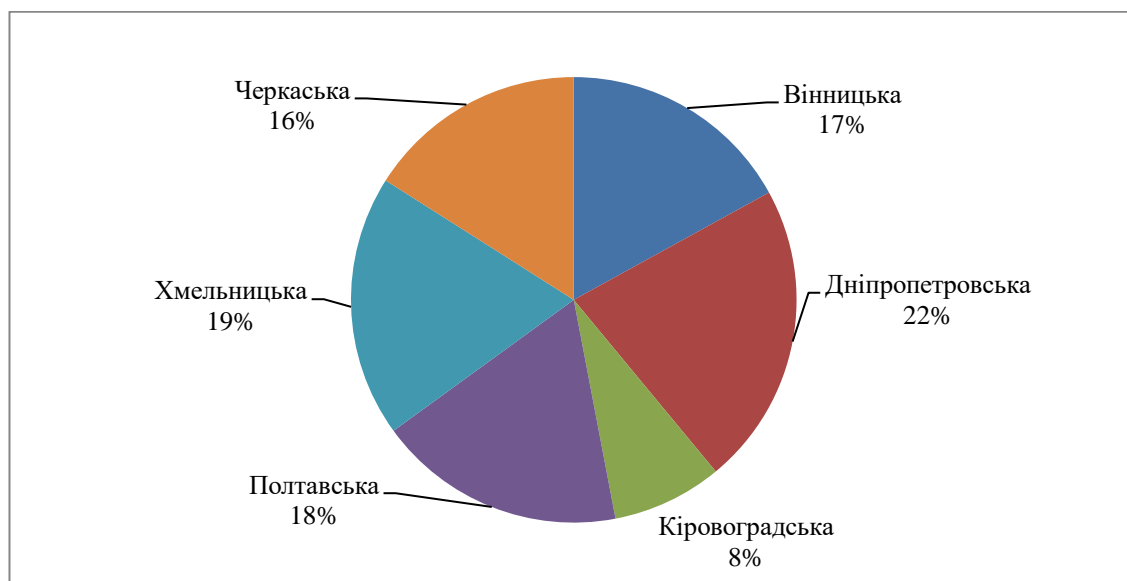

рис. 12.2.2 - Розподіл засобів розміщення в обл.центрального регіону у 2019 р.

Джерело: на основі [17]

Серед усіх областей північного регіону (рис. 13.2.2) лідером є Київська область за рахунок самого Києва, в якому наявні готелі високої категорії: тенденція до зірковості 4–5* складає 83 %, наявна й найбільша кількість мереж готелів – 10. Проте основною метою подорожей в м. Київ є ділові, знайомство з культурою та відпочинок майже відсутні.

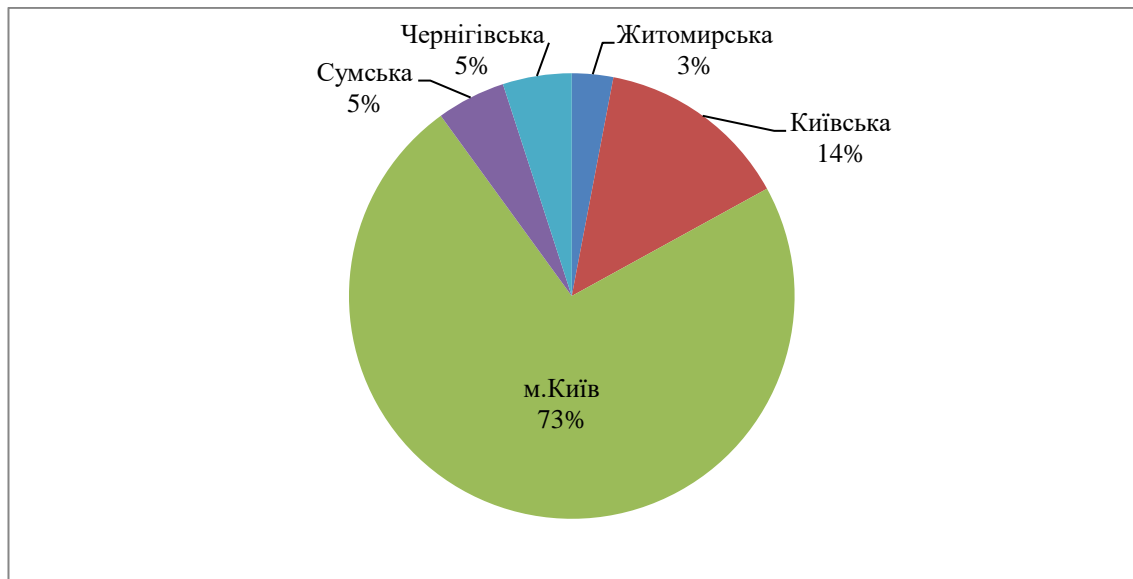

Рис. 13.2.2 - Розподіл засобів розміщення в областях північного регіону у 2019 р

Джерело: на основі [17]

Західний регіон є найбільшим за кількістю областей. Розподіл засобів розміщення в областях західного регіону наведено на рис. 14.2.2.

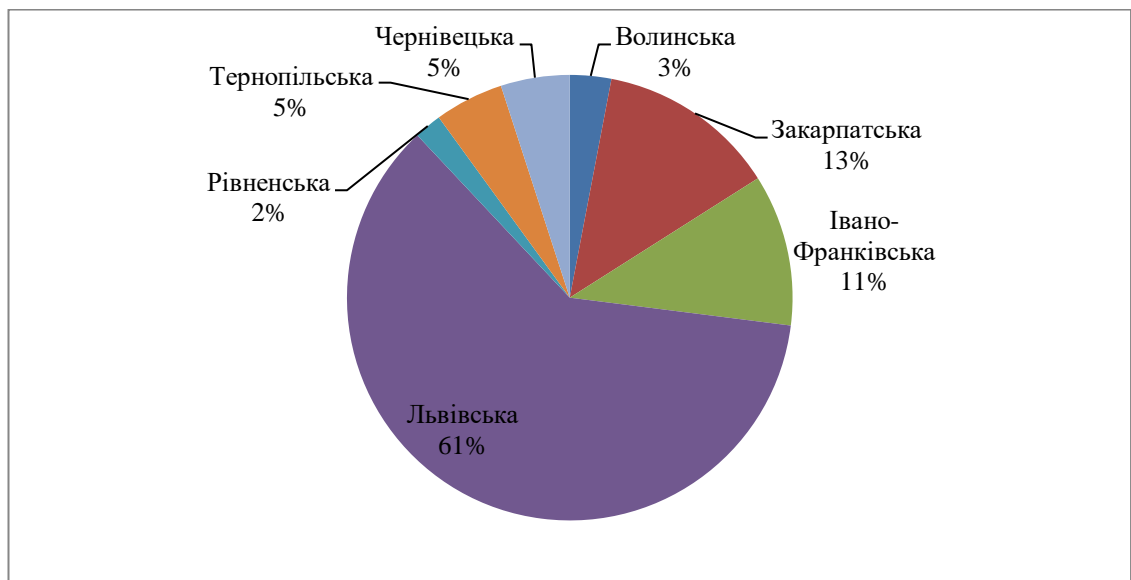

Рис. 14.2.2. - Розподіл засобів розміщення в областях західного регіону у 2019 р.

Джерело: на основі [17]

Лідером з прийому гостей, згідно з даними офіційної статистики та інтернет-ресурсів, є Львівська область. Упродовж останніх п'яти років по кількості туристів вона займає четверте місце в Україні – приймає майже 65 % всіх гостей західного регіону. Згідно з офіційними даними обласного управління статистики, Львівську область щороку з різною метою відвідує від 130 до 200 тис. туристів. Оператори ринку вважають, що реально область приймає більше півмільйона гостей.

У Тернопільській області знаходиться третина з усіх замків і замкових споруджень, що збереглися в Україні. Для відпочинку і лікування в Тернопільській області наявні 20 санаторіїв, створених на базі місцевих цілющих мінеральних вод. Незважаючи на величезні рекреаційні і туристичні ресурси, інфраструктура, супутня туризму, знаходиться у стадії розвитку. Основними, яскраво вираженими напрямками розвитку туризму є: рекреаційний, пізнавальний, екскурсійний, сільський, зелений, водний, спелеотуризм, гірський і екотуризм. У Рівненській області наявні сприятливі природні умови і необхідна інфраструктура для розвитку екстремального і спортивно-оздоровчого видів туризму, оскільки наявні 127 озер, 12 водосховищ. А також є потенціал і для розвитку паломництва, бо на території області в селі Онішковці (Дубенський район) є чудодійне джерело Святої Ганни з цілющою водою.

В усіх областях західного регіону, крім Львівської, слабо розвинена інфраструктура, недостатня кількість додаткових послуг, будівлі підприємств готельно-ресторанної справи вимагають повної реконструкції, мало уваги приділяється відкриттю нових підприємств сфери гостинності. Проте у цьому регіоні активно практикують зелений туризм, рекреаційний і спелеотуризм з гірським (у Чернівецькій області), паломницький (Рівненська область). Більшість готелів розміщуються в головних адміністративних центрах. Багато садиб, будинків розміщені за містом. В цілому можна надати рекомендації поліпшити інфраструктуру, розвивати готельні підприємства і відкривати нові.

Почати фінансування – екотуризм, рекреаційний туризм, паломницький туризм, для яких розробити нові маршрути і внести удосконалення в існуючі.

Матеріальна база засобів розміщення в південному регіоні достатньо непогана, оскільки цей регіон є традиційно курортним та має давні традиції прийому гостей з різними потребами (рис. 15.2.2).

Рис. 15.2.2 Розподіл засобів розміщення в областях південного регіону у 2019 р.
Джерело: на основі [17]

У Миколаївській області, за даними туристичних сайтів, переважає категорія «варіант для відпустки» і «готелі без зірок». В основному туристичні потоки спрямовуються у м. Коблево. В Херсонській області наявний вихід на два моря – Азовське і Чорне, але останнім часом лікувальний потенціал і унікальні природні об'єкти майже не використовуються. Великою проблемою цієї області є мала тривалість туристичного сезону. На повну потужність заклади відпочинку завантажені лише протягом 2 місяців, а реальна тривалість купального сезону – 3,5 місяці. Тому необхідно більш інтенсивно розвивати «зелений» та етно-туризм, залучаючи до нього фермерські господарства.

Незважаючи на наявність санаторно-курортної бази в Одеській області, мета поїздки «лікування» займає вкрай низьку позицію. Жоден іноземний

турист не купив тур до Одеської області заради покращення здоров'я, що знайшло своє відображення в зменшенні кількості санаторіїв і будинків відпочинку з оздоровчими процедурами.

Внутрішні туристи також майже перестали користуватися санаторно-курортним лікуванням, але це переважно пов'язано із низькою купівельною спроможністю населення України та відсутністю соціальної підтримки як профспілкових організацій, які опікувалися раніше цією сферою, так і держави загалом. Матеріально-технічний стан підприємств сфери гостинності в Одеській області достатньо пристойний, останнім часом активно працюють з надання послуг в Затоці, Білгород-Дністровському та інші курортні міста.

В Харківській області готельні підприємства знаходяться переважно у самому Харкові, і це туристичні готелі і апартаменти. Загальна їх кількість – 352. Розподіл за основними типами розміщення у відсотках: апартаменти - 60%; готелі – 13%; міні-готелі – 15%; хостели – 6%; гостьові будинки – 2%; будинки для відпочинку – 2%.

Цікавим є те, що завантаження готелів у більшості регіонів України є сезонним (в областях, що не належать до активних туристичних зон, влітку вона найнижча, в курортних же зонах – влітку та взимку вона найвища). Також завантаження готелів протягом року, як правило, ще нерівномірне і за днями тижня – на вихідних воно знижується, зростаючи в будні за рахунок тих осіб, яких перебувають у відрядженні. Суттєву конкуренцію підприємствам готельного господарства, у т. ч. великим готелям, створюють фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які переважно утримують невеличкі готелі та є власниками приватних будинків і квартир.

Жорстку конкурентну боротьбу витримують лише ті готелі, котрі можуть запропонувати своїм клієнтам високоякісне обслуговування, а це неможливо без професійно підготовленого персоналу.

2.3. Оцінка стану транспортної інфраструктури України

Транспортний і туристичний комплекс взаємопов'язані між собою, особливо в тих регіонах, для яких туризм і відпочинок є пріоритетними напрямками соціального та економічного розвитку. Тісні зв'язки між туризмом і транспортом ґрунтуються на необхідності формування комплексної інфраструктури, яка б задовольняла потреби економіки і забезпечувала перевезення туристів із віддалених регіонів до основних зон туризму і відпочинку. Розвиток транспорту сприяє розширенню географії подорожей та розбудові шляхів сполучення, формуванню транспортної інфраструктури в цілому, підвищуючи попит на відпочинок. Разом з тим, швидкий розвиток транспортних засобів змушує організаторів відпочинку задовольняти різноманітні та динамічні вимоги туристів щодо транспортного обслуговування різних вікових, соціальних, мотиваційних категорій. Розміри території, динамічні процеси соціального та економічного розвитку регіону обумовлюють необхідність оптимізації транспортної інфраструктури до потреб місцевого населення та туристів.

Транспортна інфраструктура туризму – це комплекс, який охоплює транспортні засоби, об'єкти, шляхи і маршрути, транспортні послуги, об'єкти сервісу і туризму на транспортних об'єктах і засобах, засоби інформації. Вона відіграє важливу роль в розвитку будь-якого регіону, тому що туристична галузь характеризується підвищеною видовою і просторовою динамічністю і потребує в своєму розвитку транспортного забезпечення. Транспортна туристична інфраструктура охоплює весь транспортний комплекс, вирішує завдання розвитку інфраструктури транспорту і впливає на розвиток туристичної галузі.

Україна має сприятливі природно-географічні умови для нарощування міжнародних транспортних операцій, що є важливою передумовою для отримання значного економічного ефекту від цих операцій. На рис. 1.3.2 подано схему проходження деяких стратегічно важливих транспортних коридорів територією України.

- Центральна Європа – країни СНД; - Південна Європа, Близький Схід, Африка - країни СНД; - Скандинавія, Балтика – Близький Схід, Закавказзя, Центральна Азія; - Північна Європа – Середня Азія, Китай, Далекий Схід.

Рис. 1.3.2- Схема стратегічно важливих транспортних напрямків, що проходять територією України

Джерело: на основі [17]

В Україні розвинуті всі види сучасного транспорту. Станом на 2019 рік експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування України становила 21619,4 км, лише 47,4 % з них були електрифіковані. Експлуатаційна довжина річкових судноплавних шляхів загального користування складала 2125,7 км, а довжина автомобільних доріг загального користування – 169693,9 км (в тому числі 166095,1 км (97,9 %) з твердим

покриттям). Розподіл перевезених пасажирів за видами транспорту загального користування у 2019 році виглядав наступним чином – таблиця 1.3.2.

Таблиця 1.3.2

Перевезення пасажирів у 2019 (млн..чол.)

	2017	2018	2019
Усі види транспорту у тому числі	4648	4487	4262
Наземний	4637	4474	4247
Залізничний	165	158	155
Автомобільний (автобуси)	2019	1907	1805
Трамвайний	676	666	627
Тролейбусний	1058	1016	945
Метрополітенівський	719	727	715
Водний	1	1	1
Морський	0	0	0
Річковий	1	1	1
Авіаційний	10	12	14

Джерело: на основі [17]

Індекси кількості перевезених пасажирів транспортом загального користування (відсотків до попереднього року) зазначено на рис.2.3.2.

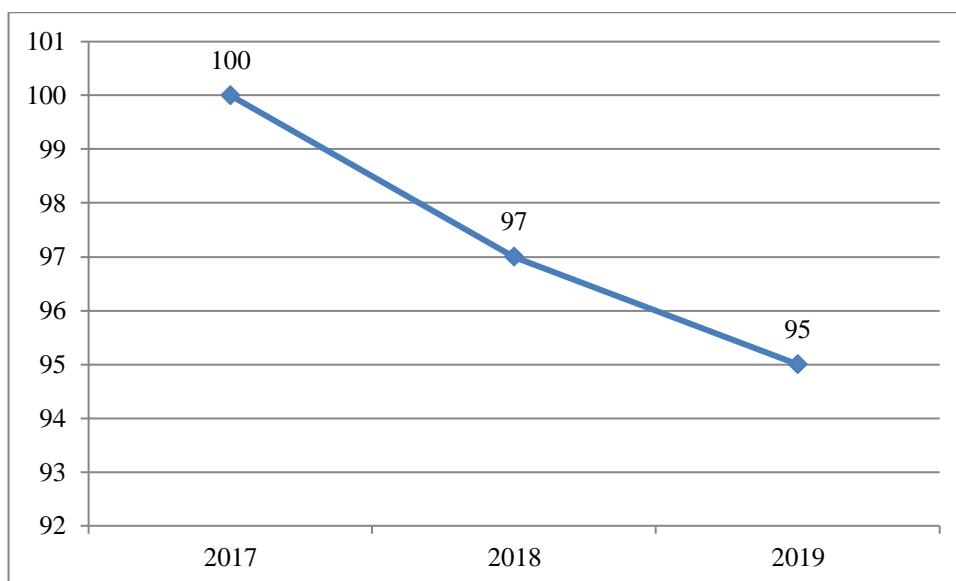

Рис. 2.3.2 - Індекси кількості перевезених пасажирів транспортом загального користування(відсотків до попереднього року)

Розглянемо структуру пасажирообігу за видами транспорту у 2019 році (%) (рис.3.3.2)

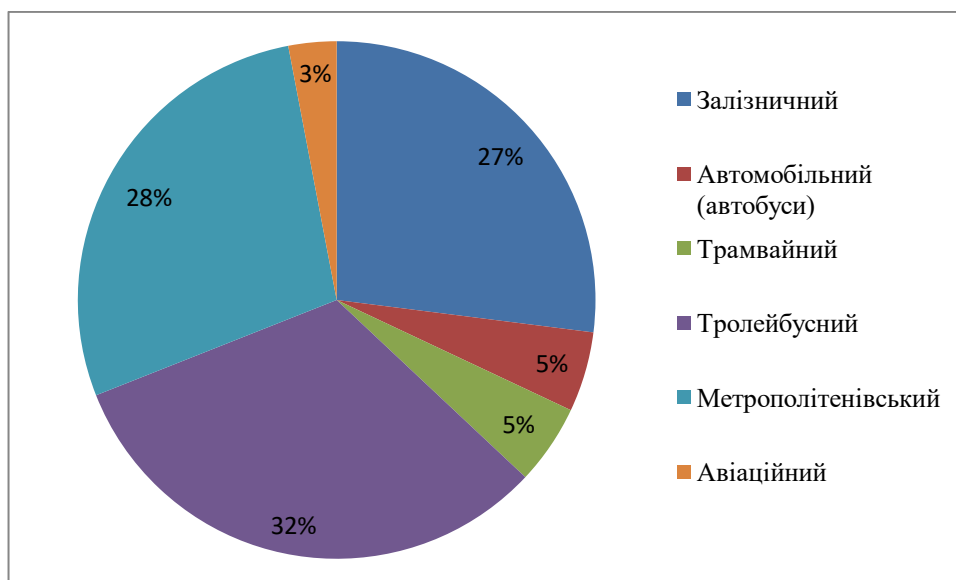

Рис. 3.3.2 - Структура пасажирообігу за видами транспорту у 2019 році (%)

Джерело: на основі [17]

Високий рівень розвитку в Україні отримав залізничний транспорт, який займає друге місце (після автомобільного) – за пасажирообігом.

Значення залізничного транспорту у пасажирообігу України є дуже високим у порівнянні зі середньосвітовими показниками. Незважаючи на це, для даного виду транспорту характерною є низка проблем: низький рівень електрифікації залізничних колій (47,4 %); високий рівень спрацьованості основних засобів виробництва (80-90 %); низький рівень оснащення пасажирських вагонів кондиціонерами (28,5 %); значний відсоток дерев'яних шпал у колійних шляхах; значна зношеність вагонного парку [55]. Не сприяє активному залученню залізничного транспорту для перевезень, в тому числі і туристичних, між Україною та іншими європейськими державами різна ширина колії. У більшості держав Європи прокладено західноєвропейську, або стефенсонівську, колію, ширина якої становить 1435 мм. На території пострадянських держав переважає колія шириною у 1524 мм. Наразі на кордоні України з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією

функціонують складні системи переведення рухомого складу поїздів з колії на колію, що значно збільшують тривалість поїздки.

В Україні зроблені лише окремі кроки на шляху розвитку швидкісного залізничного транспорту. З 2012 року поїзд категорії ІНТЕРСІТІ+ здійснив свій перший комерційний рейс з Києва до Харкова. Зараз парк рухомого складу цієї компанії налічує 10 електропоїздів подвійного живлення категорії ІНТЕРСІТІ+ виробництва HYUNDAI Rotem та 2 електропоїзди подвійного живлення категорії ІНТЕРСІТІ виробництва компанії Skoda. Експреси сполучають Київ з Харковом, Дніпропетровськом, Запоріжжям, Львовом, Хмельницьким, Тернополем, Одесою.

Роль залізничного транспорту в туризмі не обмежується лише транспортною функцією, значним попитом користуються також спеціальні туристичні залізничні маршрути.

До туристичних залізниць в Україні можна віднести Боржавську вузькоколійну залізницю, відому також під назвою «Анця Кушницька». Експлуатуються дві гілки цієї «вузькоколійки»: Виноградів – Хмільник – Іршава, а також Берегово – Хмільник. Крім регулярного сполучення між зазначеними населеними пунктами, якими користуються як місцеві жителі так і гості Закарпаття, пропонуються спеціальні туристичні рейси. На території Рівненської області діє вузькоколійна залізниця сполученням Антонівка – Зарічне. Через відсутність якісних автомобільних шляхів у заболоченій місцевості гілкою активно користується місцеве населення, приваблює залізниця і численних туристів, для яких організовують окремі подорожі.

У перевезеннях на невелику відстань поза конкуренцією перебуває автомобільний транспорт. Найважливіші автомагістралі: Одеса-Київ-Чернігів, Дніпро-Запоріжжя, Запоріжжя-Одеса, Львів-Київ, Харків-Київ, Полтава-Кишинів. Автомобільний транспорт поступово інтегрується у високорозвинену європейську комунікаційну систему.

Міжнародним транспортним коридором є комплекс наземних та водних транспортних магістралей з відповідною інфраструктурою на визначеному напрямку, включаючи допоміжні споруди, під'їзні шляхи, прикордонні переходи, сервісні пункти, вантажні та пасажирські термінали, устаткування для управління рухом, організаційно-технічних заходів, законодавчих та нормативних актів, які забезпечують перевезення вантажів та пасажирів на рівні, що відповідає вимогам Європейського Співтовариства.

Довжина внутрішніх водних шляхів на річках Дунай та Дніпро досягає 2,2 тис. км, на їх берегах функціонує 10 річкових портів. У перевезеннях вантажів та пасажирів провідне місце належить Дніпровському басейну (близько половини водних шляхів). Важливе значення, особливо для міжнародних економічних зв'язків, має судноплавство по Дунаю (Кілійське гирло). Судноплавство здійснюється також по річках України. У Чорноморському, Азовському та Дунайському басейнах розташовано 18 морських торговельних портів. Найважливіші порти України: Одеса, Миколаїв, Іллічівськ, Южний, Херсон, Маріуполь, Ізмаїл, Бердянськ, Генічеськ.

Авіаційний транспорт – один з наймолодших видів сполучення. Його перевагами є швидкість, цілорічність функціонування. Авіатранспортом здійснюють переважну більшість трансконтинентальних пасажироперевезень.

Інфраструктура авіаційного транспорту налічує 33 аеропорти, з яких 17 відносяться до міжнародних. Повітряними воротами столиці України є Бориспільський аеропорт. Також найбільші аеропорти розташовані у містах Київ, Харків, Одеса, Дніпро, Львів, Запоріжжя, Вінниця. Міжнародні лінії пов'язують Україну з країнами Європи, Америки, Азії та Африки [53].

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ СФЕРИ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми інфраструктури сфери туризму в Україні та шляхи їх вирішення

Україна володіючи великим туристичним потенціалом, в даний момент має середньо розвинену туристичну інфраструктуру, що не дозволяє збільшити розвиток іноземного туризму і залучати туристів з інших регіонів України. Матеріальна база туризму потребує реконструкції, потрібне істотне розширення мережі туристичних об'єктів та послуг. Основними проблемами розвитку туристичної інфраструктури є неефективне та нераціональне використання природних ресурсів, відсутність чіткої стратегії розвитку індустрії туризму та його чіткого регулювання.

Система транспортного обслуговування туристів та населення також стають чималою проблемою в розвитку туризму.

Також основною з проблем розвитку туристичної інфраструктури можна назвати недостатню поінформованість населення про готелі, інші заклади відпочинку чи оздоровлення, туристичні послуги.

На нашу думку, туризм в Україні розвивається неналежним чином через наступні чинники, такими, як:

- відсутність цілісної системи державного управління туризмом у регіонах;
- підпорядкованість закладів розміщення, оздоровлення та відпочинку різним міністерствам, різним центральним органам влади;
- недосконалість нормативно-правової бази;

- нечітке визначення у законодавстві належності підприємств готельного господарства до підприємств, які надають туристичні послуги;
- недостатність методичної, організаційної, інформаційної та матеріальної підтримки з боку держави
- відсутність відповідних об'єктів для розвитку туристичної діяльності в сільській місцевості;
- відсутність інтегрованої системи маркетингу, як привабливого туристського напрямку;
- невідповідність переважної більшості туристичних закладів міжнародним стандартам якості;
- низький рівень якості інфраструктури, відсутність систем маркування;
- незбалансованість соціальної та економічної ефективності використання рекреаційних ресурсів та необхідністю їх збереження;
- неефективне використання коштів на підтримку галузі туризму: участь у ярмарках, виставках, інформаційні тури організовують для начальників управлінь, а не для цільових продавців (тур операторів) що створюють тур продукт;
- відсутність реєстру національних культурних цінностей краю.

Також, можна додати, що Україна характеризується унікальними природними та рекреаційними ресурсами, які використовуються вкрай нераціонально.

Безперечно, на сьогоднішній день починаючи з 2020 року найбільшою проблемою є епідеміологічна ситуація по Україні та в цілому в світі, а саме поширення коронавірусної інфекції COVID-19. Це призвело до тимчасового закриття кордонів, зупинення роботи суб'єктів туристичної діяльності.

Туризм – це інфраструктура та складний комплекс галузей економіки, що охоплює не лише засоби розміщення та заклади харчування, а й транспорт,

екскурсійні програми, заклади культури, розваг, страхування тощо. В організаційному відношенні за останнє століття туризм перетворився з короточасних мандрівок у потужну високорентабельну індустрію, в якій тісно переплелися економічні і соціальні аспекти. Пандемія COVID-19, що поширилась у 2019 році, набула гігантських масштабів та вплинула на туристичну інфраструктуру так, як ще не впливала жодна криза. Пандемія спричинила значні проблеми розвитку світової економіки. Пандемія COVID-19 також різко зупинила міжнародні подорожі та суттєво погіршила становище туристичної сфери.

Отже, з вищезазначеного ми можемо зробити висновок, що існує низка істотних проблем та перешкод для ефективного розвитку туризму в Україні, вирішення яких в свою чергу сприятиме розвитку туристичної інфраструктури, зміцненню її економіки та привабливості як зі сторони вітчизняних, так і іноземних громадян.

Розглядаючи проблеми функціонування туроператорів та туристичних агентств, можна сказати, що переважна спрямованість туроператорів на відправку серед українських туроператорів пояснюється ще й тим, що їх діяльність будується на використанні напрацьованих схем і можливостей закордонного туроперейтингу.

У нашій країні прийом іноземних туристів значно відстає від відправки вітчизняних туристів за кордон. Це відбувається і тому, що поряд з іншими об'єктивними причинами український туризм не пропонує на міжнародний ринок різноманітного туристичного продукту. В Україні практично не розвинений туроперейтинг. Є думка, що у нас в країні мало хто собі уявляє, що це таке взагалі. Існує певна плутанина або неточність у розумінні цього явища. Такий стан справ впливає і на стагнацію внутрішнього туризму, так як ті українські туристи, які могли б подорожувати по своїй країні, сьогодні вважають за краще закордонний відпочинок.

Недоліками українського туropolерейтинга є:

- нерівномірно розвинена туристична інфраструктура;
- нерізноманітна пропозиція послуг;
- відсутність традицій сучасного туropolерейтинга;
- недостатність професіоналізму і кваліфікованих знань.

Справді, часто у вітчизняних, досить висококласних готелях ми можемо зустріти неоптимальний обслуговування. Персонал просто не уявляє собі, що таке принцип "звільнення" в туризмі, досить спокійно ставиться до додаткового туристського пропозицією і т.д. Все це повною мірою характерно і для вітчизняного туropolерейтинга. За межами готелю туризм часто взагалі закінчується, і крім традиційних краєзнавчого музею та міського парку туристу нічого не пропонується.

Створення привабливого туристичного продукту, насиченого різноманітними основними і додатковими послугами, - перша і найважливіша задача туropolератора.

При створенні туристичного продукту необхідно мати ясну відповідь на питання, що насправді буде купувати турист. Адже він сплатує не біфштекс в ресторані, а затишок, увагу, що розташовує обстановку, ну і, звичайно ж, гарну кухню, чи не готельне розміщення, а нові відчуття і знайомство з невідомим. І потрібно дати йому ці відчуття.

Тому створення туристичного продукту починається з вивчення його споживчих якостей і властивостей, виявлення найбільш привабливих для туристів сторін. Вони є орієнтирами при розробці та реалізації туристичного продукту. Звичайно, проектуючи туристський продукт, ми спираємося на власні місцеві можливості (ресурси), але сьогоднішній міжнародний туризм вже давно пішов далі - шляхом створення додаткових аттрактивних ресурсів і заходів: тематичних парків, сафарі і рафтинг, шоу і фестивалів. Все це

відноситься до так званих створюваних ресурсів і служить дуже привабливим мотивом для відвідування туристами тієї чи іншої місцевості. У цьому українська пропозиція значно відстає від міжнародного.

Розбираючи причини неуспіху українського внутрішнього туроперейтинга, не можна не визнати, що тут свою роль відіграє і відсутність необхідної фінансової підтримки туризму з боку місцевої влади. Більш того, національні туристські фірми функціонують в досить важкій обстановці через непомірні податки, постійного зростання вартості комунальних послуг і т.д. Немає і державної політики у сфері підтримки пріоритетності розвитку національного туристичного бізнесу.

Досвід же розвинених стосовно туризму країн показує, що успіх його розвитку безпосередньо залежить від державної підтримки. Розроблені в ряді країн державні програми стимулювання в'їзного туризму передбачають пільги в оподаткуванні, спрощення прикордонно-митного режиму, створення сприятливих умов для інвестицій, надання пільгових позик і кредитів для національних підприємців, збільшення бюджетних асигнувань на розвиток інфраструктури, рекламу на зарубіжних ринках, підготовку кадрів.

Причому слід зазначити, що дані заходи поширюються не тільки на готелі, туристичні фірми та бюро, а й на інші підприємства інфраструктури туризму: спеціальні тематичні парки розваг, етнографічні шоу-музеї тощо. Все це дозволяє значно збільшити експорт туристичних послуг, залучаючи велику кількість іноземних туристів. Одночасно стабілізується і внутрішнє туристське рух.

Головними зовнішніми факторами, які стримують розвиток туризму в Україні, є викликана млявістю та несподіваністю економічних реформ несприятливість існуючих умов для підприємництва взагалі та туристичного зокрема, недосконалість і навіть певна агресивність нормативно-правового поля (і в тому числі – правил і умов перетинання кордонів іноземцями) і, як наслідок,

відсутність необхідних інвестицій для розвитку туризму – як внутрішніх (через тривалу економічну кризу), так і іноземних (через несприятливий інвестиційний клімат). Несприятливість бізнесового клімату спричинила той факт, що з майже 3000 українських туристичних підприємств, які мають дійсні ліцензії на надання туристичних послуг, фактично на ринку працюють лише близько третини. А якщо додати до цього ще й не підйомний тягар податків і відсутність будь-яких преференцій з боку держави, то виходить взагалі повний букет. Саме ці зовнішні та внутрішні фактори можуть бути базою, на основі якої розроблятимуться пропозиції щодо виходу галузі з кризового становища та слугувати вказівниками подальших напрямків її розвитку.

І цими проблемами не можна нехтувати, адже Україна, з її унікальним історичним минулим, з її неповторним мальовничим ландшафтом та гостинними людьми, є ідеальним простором для розвитку туризму. Відпочинок серед природи дозволяє не лише відчувати себе в гармонії з навколишнім середовищем, але й пізнати культуру того люду, що живе в даній місцевині.

На сьогодні, туризм є ефективним чинником активізації міжнародного співробітництва, але без важелів державного регулювання туризму успішний вихід України на зовнішні ринки туристичних послуг неможливий. Так, чинним законодавством України передбачено, що основними пріоритетними напрями державної політики в галузі туризму є:

- удосконалення правових засад регулювання відносин у галузі туризму;
- забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць;
- розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму;

- розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку;
- створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;
- забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб.

Таким чином, успішний та ефективний розвиток ринку туристичних послуг та вихід України на зовнішні ринки можливий при чіткій стратегії розвитку з урахуванням привабливості ринку регіонів. На нашу думку, враховуючи привабливий туристичний потенціал нашого краю, пріоритетні напрями реалізації стратегії ефективного розвитку туризму регіонах мають включати відповідні системи заходів: удосконалення законодавства до норм Європейського Союзу, розроблення інноваційних туристичних продуктів.

3.2. Перспективи розвитку інфраструктури сфери туризму в Україні

Розвиток туристичної інфраструктури потрібно розглядати з точки зору наступних підходів його розуміння:

- 1) встановлення і досягнення нових цілей;
- 2) еволюція, ускладнення системи;
- 3) адаптація до умов і вимог, що змінюються;
- 4) розв'язання проблем і протиріч, що виникають в середині системи чи у її взаємодії із зовнішнім простором. Ці підходи переважно стосуються матеріально-технічного, соціального, організаційного, логістичного компонентів та інформаційних систем, а реалізуються через інституціональний компонент. Це зокрема звертає увагу на глобалізаційні й процеси у сфері

туристичної діяльності, насамперед щодо логістичного, інформаційного та інституціонального компонентів.

Головними драйверами в останні роки стали: готельні та інформаційні (у тому числі соціальні) мережі на основі Інтернету (інформатизація); розвиток логістики; уніфікація стандартів обслуговування (при їх загальному підвищенні); посилення уваги до питань безпеки. Це супроводжується різноманітними глобальними, національними та локальними (точковими) інноваціями. У контексті диверсифікації у сфері туризму підтримується різноманіття, особливо з точки зору нових туристичних продуктів. Це зумовлено і диверсифікацією попиту, що також набуває глобально-просторового впливу та загострює інноваційну конкуренцію.

Головним завданням розвитку туристичної інфраструктури країни в умовах глобалізації туризму є підвищення якісного рівня функціонування всіх елементів на основі запровадження спеціальних інновацій у контексті глобальних тенденцій. У глобальний туристичний простір країні доцільно включатись із високоефективною туристичною інфраструктурою, борючись за власного та іноземного туриста. Це вимагає дотримання глобальних імперативів, враховуючи власний туристичний потенціал. Принципами розвитку туристичної інфраструктури мають бути:

- 1) технологічна і культурна прогресивність;
- 2) комплексність і алгоритмічна замкнутість елементів;
- 3) об'єднання і координація зусиль держави і бізнесу, розвиток державно-приватного партнерства;
- 4) поєднання стимулюючого впливу ринку і провідну роль держави;
- 5) урахування регіональної специфіки;
- 6) підтримка структурної гнучкості та збалансованості;
- 7) створення умов для інноваційної активності та гнучкості;

8) підвищення якості функціональної інтеграції всіх елементів (блоків, підсистем) туристичної інфраструктури.

Основними напрямками розвитку національної туристичної інфраструктури в умовах глобалізації є:

- 1) формування та розвиток туристичних кластерів;
- 2) підтримка малого і середнього підприємництва у туристичній сфері;
- 3) стимулювання інновацій у сфері туризму;
- 4) підтримка розвитку окремих туристичних зон (територій) у межах країни, зберігаючи їх специфіку. Це вимагає запровадження прогресивних моделей і підходів до розвитку туристичної інфраструктури, погоджуючи національний і регіональний поступ.

Актуальними стають питання вивчення впливу інноваційних технологій на розвиток і просування туристичних послуг, конкурентоспроможність на всіх рівнях управління туризмом, підвищення продуктивності праці в сфері туризму, що позначається на економічних результатах діяльності підприємств туристичної індустрії.

Проведений аналіз стану розвитку інфраструктури туризму в Україні свідчить про необхідність розкриття потенціалу та інтенсифікації розвитку галузі в цілому. Вирішити ці проблеми можливо за допомогою розробки та впровадження ефективних стратегій інноваційного розвитку туристичних суб'єктів України, що дозволить вирішити проблеми економічного зростання та підвищення рівня країни на світовому ринку.

Інноваційний розвиток є невід'ємною і активною частиною всіх сфер життєдіяльності суспільства, у тому числі і туристичної діяльності і, зокрема, суб'єктів туристичної сфери. Ефективне впровадження інновацій сприятиме соціально-економічному розвитку та розв'язанню економічних, екологічних, соціальних та інших проблем. Активізація інноваційної діяльності суб'єктів

туристичної індустрії за всіма напрямками функціонування дозволить забезпечити досягнення та зміцнення конкурентних позицій на ринку.

Особливого значення набуває впровадження інноваційних технологій, які кардинально змінюють бізнес-процеси в сфері туризму. До таких нових напрямків інноваційного розвитку туризму відносяться технології блокчейн, що реалізують розподілену базу даних, у якій пристрої зберігання даних не підключені до загального сервера. У найближчій перспективі технології блокчейн використовуватимуть он-лайн тревел-агентства, метапоіскова системи, GDS, авіакомпанії, що призведе до кардинальної зміни бізнес-процесів в сфері туризму. Сучасний рівень розвитку інформаційного супроводу туристичної індустрії має суттєвий вплив на всю сферу туристського бізнесу і всі складові туристського ринку. В умовах інноваційного інформаційно комунікаційного суспільства змінюється схема взаємодії між усіма суб'єктами туристичного ринку, в тому числі виробниками і споживачами туристських послуг. Інформація стала найважливішим ресурсом, що формує споживчі переваги і визначальним привабливістю як туристичного продукту, так і туристської дестинації.

Відмінною особливістю туристського бізнесу та туристичної інфраструктури в умовах цифровізації є особлива важливість інформаційної складової, велика кількість і різноманітність інформаційних потоків, яке супроводжується необхідністю постійної актуалізації, високою швидкістю обмінних інформаційних операцій між усіма суб'єктами бізнесу. Інформаційні взаємозв'язки існують між усіма учасниками туристичного ринку. Особливе місце займає інформація, призначена для кінцевих користувачів (туристів), так як саме цей компонент інформаційного супроводу туристської діяльності відіграє ключову роль при визначенні туристської привабливості і виборі туристів. Це обумовлено специфічними рисами туристського продукту і необхідністю надання максимально вичерпної інформації про туристських

дестинацій і пропонованих туристських продуктах. Якість інформаційного супроводу туризму представляється найважливішим чинником, який безпосередньо впливає на якість туристичних продуктів і послуг. Багато в чому зміст інформаційного супроводу туристської діяльності визначає імідж туристських дестинацій і формує їх привабливість для туристів.

Сучасний рівень розвитку інформаційного супроводу туристичної індустрії має суттєвий вплив на всю сферу туристського бізнесу і всі складові туристського ринку. В умовах інноваційного інформаційно комунікаційного суспільства змінюється схема взаємодії між усіма суб'єктами туристичного ринку, в тому числі виробниками і споживачами туристських послуг.

Обмін контентом, думками, досвідом і актуальними медіаданими, пошук не тільки людей зі схожими інтересами, а й самих об'єктів цих інтересів (туризм, спорт та тощо) - основні дії користувачів в соціальних мережах, які поступово призвели до створення і розвитку тематичних груп і співтовариств компаній і брендів.

В умовах широкого розповсюдження цифрових технологій маркетинг в соціальних мережах (SMM, Social Media Marketing) став досить затребуваним інструментом.

В умовах інновацій розвиток туризму характеризується посиленням конкуренції між усіма учасниками туристичного ринку. Особливого значення набуває інноваційна конкурентоспроможність, яка, зокрема, проявляється в сфері використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які в основному визначають основні тренди в розвитку туризму. Так, наприклад, зростання частки самодіяльного туризму в усьому світі пов'язаний саме з появою нових інформаційно-технологічних можливостей, що дозволяють туристам самостійно бронювати туристичні послуги, в тому числі кошти розміщення, квитки на транспорт, прокат автомобілів та ін.

Інформаційний супровід туристичного бізнесу являє собою сукупність інформаційної бази даних про туристської діяльності і спеціалізованих інформаційних технологій, призначених для її обробки, які забезпечують ефективне функціонування туристського бізнесу на різних рівнях управління туризмом.

В умовах інновацій і глобалізації туристичного ринку зростає роль і значення якості інформаційного обміну між усіма учасниками туристичного ринку. Перш за все це відноситься до інформаційних процесів: турагент - туроператор - приймає туроператор. Для забезпечення конкурентоспроможності туристичного підприємства необхідне створення єдиного інформаційного простору: постачальник - продавець туристського продукту. Якість і актуальність інформаційного супроводу туристського бізнесу безпосередньо впливає на якість наданих туристських послуг, так як будь-яка невідповідність або неточності в отриманій кінцевому користувачеві інформації, наприклад, про засобі розміщення, додаткові послуги може негативно позначитися на тих враженнях і туристському досвіді, які отримає турист. Крім того, в сучасних умовах якість туристичного продукту визначається не тільки якістю наданих основних послуг, але і наявністю і рівнем інформаційнокомунікаційного супроводу.

В даний час саме інформаційний супровід бізнесу розглядається як стратегічний ресурс розвитку ділової активності і напрямок підвищення конкурентоспроможності в туризмі на всіх рівнях управління (макро- , мезо- і мікрорівні). У туристичному бізнесі використовується ряд інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують ведення бізнесу за допомогою телеконференцій з рухливих засобів повідомлення, наприклад існує можливість зробити дзвінок в будь-яку частину світу з борту літака.

Використання інформаційних технологій підвищує безпеку і якість туристичних послуг, так як організація, управління і контроль за

авіаперевезеннями реалізуються за допомогою електронних систем, що допомагають спланувати маршрут і розклад, здійснювати контроль і аналіз проходження польотів, управляти персоналом. У готельних комплексах високий рівень обслуговування неможливо забезпечити без застосування інформаційно-комунікаційних технологій, які реалізують електронне резервування, електронні ключі і інші технології, що сприяють поліпшенню якості обслуговування і одночасно дозволяють оптимізувати чисельність персоналу. Мережеві інформаційні технології є актуальне і перспективний напрям розвитку інформаційного супроводу. Вони забезпечують обмін інформацією між окремими користувачами інформаційно-обчислювальних систем, можливість спільного використання розподілених інформаційних ресурсів, отримання довідкової, документальної та іншої інформації з різного роду спеціалізованих інформаційних фондів.

За останні роки сучасна індустрія туризму зазнала дуже серйозні зміни, зумовлені розвитком і впровадженням нових інформаційних систем і технологій в сферу туризму. Успішне функціонування будь-якої компанії на ринку туристського бізнесу практично немислимо без використання сучасних інформаційних технологій. Специфіка формування і реалізації туристичного продукту вимагає таких інформаційних систем, які в найкоротші терміни надавали б відомості про доступність транспортних засобів, можливості розміщення туристів, передбачали швидке резервування і бронювання місць, оформлення квитків, рахунків, забезпечення розрахункової і довідковою інформацією та ін. Крім того, інформаційні технології є необхідним атрибутом гарантії якості наданих туристу послуг, так як кінцеві користувачі пред'являють досить високі вимоги до інформаційного супроводу одержуваної послуги, зокрема, постійний і надійний вихід в Інтернет, наявність різноманітних мобільних додатків по туризму і т.д. Це можна досягти за умови широкого

використання в туризмі сучасних комп'ютерних технологій обробки і передачі інформації.

У міжнародній практиці туризму широко розповсюджуються новації, спрямовані на підвищення якості отриманого сервісу, створенні нової потреби у комфортному відпочинку, здатному дивувати передбачливістю та комплексністю. Популяризуються інновації на транспорті (літак з прозорим корпусом), в готельному бізнесі (готель і комплекси на намівних островах), застосування енерго- та ресурсозберігаючих технологій, що здатні подовжити життєвий цикл туристичного продукту або знизити вартість послуг. Новими напрямками використання ІТ для туризму є: запровадження мобільного Інтернету, електронних каталогів пропозицій, поширення on-line-бронювання не лише в роботі з ритейловими агентствами, а й безпосередньо з клієнтами, автоматизація і доступність довідкової інформації, розробка нових туристичних маршрутів, програмне забезпечення і програмні рішення – це тільки деякі приклади, що ілюструють інноваційну діяльність і напрям її подальшого розвитку.

В даний час спостерігається електронний наступ на традиційний туристський бізнес. Електронні туристські офіси дозволяють будь-якому власникові кредитної картки придбати тур, забронювати місце на літак або в готелі, придбати квитки на видовищні заходи і замовити напрокат автомобіль в будь-якій точці земної кулі. Таким чином, комп'ютерні технології спровокували створення і застосування принципово нових електронних маркетингових каналів просування і збуту турпродукту.

Таким чином, вплив інноваційних технологій позначається на зростанні конкуренції в туризмі, прискоренні глобалізації, зміні споживчої поведінки туристів.

Окремо потрібно наголосити на ролі держави. У сфері туристичної інфраструктури, як й інших видів інфраструктури, є численні «провали» ринку.

Держава повинна не лише ліквідувати їх, але й забезпечити сталість режиму функціонування туристичної інфраструктури. Це стосується не тільки конкурентного порядку, а й соціальних імперативів. В Україні роль держави є особливо важливою, враховуючи зростання туристичної конкурентоспроможності багатьох інших країн, головним чином сусідніх. Тому потрібно акцентувати увагу на необхідності проведенні цілісної політики розвитку туристичної інфраструктури з чіткими міжнародними аспектами. Це має охоплювати не лише нормотворчу діяльність, а й прогностичний, освітній, інвестиційний, адміністративний аспекти. Держава має сфокусуватись на розвитку туристичної інфраструктури як основі туристичної індустрії та включення України у глобальний туристичний простір.

ВИСНОВКИ

Таким чином, провівши дослідження оцінки стану інфраструктури сфери туризму в Україні, можна зробити наступні висновки.

1. Визначаючи сутність поняття інфраструктури сфери туризму та її складових, можна сказати, що інфраструктура туризму або туристична інфраструктура розглядається у даній роботі як частина індустрії туризму.

Туристична інфраструктура - це сукупність засобів та установ, що становлять матеріальну та організаційну основу для розвитку туризму. Вона складається з чотирьох основних елементів: приміщення для проживання, гастрономічні заклади, супутні приміщення та засоби зв'язку. Туристичну інфраструктуру можна розглядати як ті фізичні елементи, які розроблені та зведені для обслуговування відвідувачів. Політика розвитку туристичної інфраструктури необхідна для вдосконалення інфраструктури, сприяння інтеграції туристичних послуг, підтримки кількості відвідувачів та заохочення гостей залишатися довше, відвідувати додаткові місця та збільшувати свої витрати.

Туризм є основною галуззю зростання в усьому світі протягом останніх десятиліть. Факторами, що підтримують це зростання, є зростання доходів та багатства, поліпшення транспорту, зміна способу життя та споживчих цінностей, збільшення дозвілля, міжнародна відкритість та глобалізація, імміграція, спеціальні заходи, освіта, інформаційні та комунікаційні технології, маркетинг та просування, покращення загального стану туристична інфраструктура тощо.

Туристична інфраструктура включає допоміжні та додаткові засоби, обладнання, системи, процеси та ресурси, необхідні для функціонування кожного туристичного напрямку. Це насамперед дороги, залізниці, аеропорти

тощо, що роблять туристичний напрямок доступним для туристів. Крім того, інфраструктура включає системи охорони здоров'я, послуги та державні послуги. Будівництво інфраструктури, надбудова включає будівлі, які існують лише завдяки туристичній діяльності, бажання туристів у вигляді готелів, кемпінгів, ресторанів, спортивних споруд тощо.

2. Вивчивши чинники, які впливають на розвиток інфраструктури сфери туризму, можна сказати, що туристична інфраструктура є складною економічною системою, діяльність та розвиток якої визначається рядом факторів. На розвиток та функціонування туристичної інфраструктури впливають: природно-географічні; історико-культурні; економічні; матеріально-технічні; демографічні; соціокультурні; політико-правові; екологічні чинники; інноваційні.

3. Розглянувши державне регулювання інфраструктури сфери туризму в Україні, можна побачити, що сформувалась структура державного управління туристичною галуззю: Міністерство інфраструктури України – Державне агентство України з туризму та курортів (центральний орган виконавчої влади у сфері туризму) – спеціалізовані управління у складі обласних державних адміністрацій – спеціалізовані відділи районних державних адміністрацій. Визначення основних напрямів державної політики, правових засад та обсягу фінансового забезпечення туристичної галузі належать до виключних повноважень Верховної Ради України.

Основу нормативно-правового забезпечення сфери інфраструктури туризму складають закони України «Про туризм» та «Про курорти». Крім того, діяльність у сфері туризму і діяльності курортів регулюється Водним, Лісовим та Земельними кодексами України, Кодексом України про надра, Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно-заповідний фонд України», постановами Кабінету Міністрів України

«Про затвердження порядку створення і ведення Державного кадастру природних територій курортів», «Про затвердження порядку створення і ведення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів», національні стандарти «Послуги туристичні. Засоби розміщення. Загальні вимоги», «Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення» та «Послуги туристичні. Класифікація готелів» та іншими нормативно-правовими актами.

4. Визначивши функціональні складові інфраструктури сфери туризму в Україні, ми дійшли висновку, що складові туристичної інфраструктури України характеризуються неоднаковим ступенем розвитку. Оцінка рекреаційного потенціалу областей України, різноманітність його складових, дозволили провести туристичну рекреаційну типізацію регіонів за такими параметрами: природні, природно-антропогенні, суспільно-географічні, архітектурно-історичні, інфраструктурні, подієві та біосоціальні туристичні ресурси.

Перший блок інфраструктури туризму становить транспортна інфраструктура, оскільки туризм як явище обов'язково передбачає подорож (переміщення) з рекреаційною метою, до якої належать шляхи сполучення, залізничні, морські та річкові вокзали, аеропорти. Залізничне, автомобільне, морське, поромне, повітряне та інші види сполучення через державний кордон України здійснюється лише у пунктах пропуску. Усього на державному кордоні України функціонує 251 пункт пропуску, серед яких 160 міжнародних, 35 міждержавних та 56 місцевих. За видами транспортного сполучення переважають автомобільні пункти пропуску, їх налічується 130 одиниць, залізничних пунктів пропуску – 39, повітряних – 35, морських – 32, річкових – 9, пішохідних та поромних – по 3 одиниці

До другого блоку інфраструктури туризму відносяться організації, задіяні у здійсненні туристичних формальностей. Здійснення туристичної подорожі, особливо у сфері міжнародного туризму, не можливе без проходження так званих туристичних формальностей, які прийнято поділяти

на наступні види: паспортно-візові; митні; медико-санітарні; страхові. Загальна кількість страхових компаній станом на 2020 рік становила 225, у тому числі СК «life» – 22 компанії, СК «non-life» – 203 компанії, (станом на 2019 рік – 265 компаній, у тому числі СК «life» – 27 компанії, СК «non-life» – 238 компаній).

Потребам існуючого туристичного ринку повною мірою відповідає кількість консульських установ та страховиків. Великою є кількість вищих навчальних закладів, що готують фахівців та провадять наукові розробки у сфері туризму. Усі адміністративно-територіальні одиниці України охоплені мережею державних структур, залучених до здійснення туристичних формальностей – управлінь Державної міграційної служби України, пунктами пропуску через державний кордон, медичних та санітарно-епідеміологічних установ, закладів ветеринарної медицини тощо.

Недостатньо використовується потенціал України з виготовлення аутентичних туристичних сувенірів. Підтримка осередків народних художніх промислів та окремих майстрів народного мистецтва України повинна стати одним з пріоритетних завдань державної політики у сфері туризму. Обмежує доступ до рекреаційно-туристичних ресурсів, стримує розвиток індустрії туризму та господарського комплексу України загалом стан транспортної інфраструктури.

5. Оцінивши діяльність туристичних організацій та підприємств в Україні, можна сказати, що мережа суб'єктів туристичної діяльності України – фізичних осіб-підприємців – у 2019 році становила 2797 одиниць, що на 337 одиниць менше, ніж у 2018 році. У структурі мережі за типами суб'єктів туристичної діяльності найбільш численною категорією є туристичні агенти, частка яких перевищує 80% від загальної кількості суб'єктів.

Серед великої кількості туроператорів, які функціонують на туристичному ринку України визначимо лідерів на основі рейтингів різних маркетингових компаній: «Join UP!», «Anex Tour», «TPG», «Coral Travel»,

«Pegas Touristik», «TEZ TOUR», «TUI Ukraine», «Аккорд-тур», «Феєрія», «Mouzenidis Travel».

Зараз в Україні діяльність у сфері ресторанного господарства здійснюють як ресторани підприємства, так і підприємства різних видів діяльності, структурними підрозділами яких є заклади ресторанного господарства. За станом на 2019 р. в Україні функціонувало 57712 підприємства, з них основну кількість становлять приватні заклади (98,3%). У структурі закладів ресторанного бізнесу 52,2% займають ресторани, кафе та бари, майже 21% ринку займають заклади швидкого харчування (фаст-фуди), 7,3% – паби та нічні клуби, 23,6% – заклади з надання кейтерингових послуг, 3,9% – заклади харчування при готелях і 20,3 – заклади харчування при АЗС.

Розподіл підприємств гостинності, які надають послуги з тимчасового проживання та харчування в Україні, по регіонах нерівномірний, але з урахуванням клімато-географічного розташування регіонів і наявності загальновідомої культурної спадщини цілком оправданий. Розподіл підприємств тимчасового проживання по регіонах України: Північний - 40%, Південний – 23%, Західний – 20%, Центральний – 10%, Східний – 7%. Лідером з прийому гостей, згідно з даними офіційної статистики та інтернет-ресурсів, є Львівська область.

Готелі й інші засоби розміщення в Україні за останні 3–5 років певною мірою змінювали позиції свого розвитку, що знайшло відображення в зменшенні на 7–12 % кількості санаторіїв і пансіонатів із лікуванням.

6. Оцінивши стан транспортної інфраструктури України, можна зробити висновок, що в Україні розвинуті всі види сучасного транспорту. Станом на 2019 рік експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування України становила 21619,4 км. Високий рівень розвитку в Україні отримав залізничний транспорт, який займає друге місце (після автомобільного) – за пасажирообігом.

Міжнародним транспортним коридором є комплекс наземних та водних транспортних магістралей з відповідною інфраструктурою на визначеному напрямку, включаючи допоміжні споруди, під'їзні шляхи, прикордонні переходи, сервісні пункти, вантажні та пасажирські термінали, устаткування для управління рухом, організаційно-технічних заходів, законодавчих та нормативних актів, які забезпечують перевезення вантажів та пасажирів на рівні, що відповідає вимогам Європейського Співтовариства.

Інфраструктура авіаційного транспорту налічує 33 аеропорти, з яких 17 відносяться до міжнародних. Повітряними воротами столиці України є Бориспільський аеропорт. Також найбільші аеропорти розташовані у містах Київ, Харків, Одеса, Дніпро, Львів, Запоріжжя, Вінниця. Міжнародні лінії пов'язують Україну з країнами Європи, Америки, Азії та Африки.

7. Дослідивши проблеми інфраструктури сфери туризму в Україні, важливо зазначити, що істотні корективи у функціонування туристичної сфери на всіх рівнях (глобальному та регіональному) внесли запровадження превентивних заходів щодо протидії пандемії коронавірусу в світі та Україні зокрема. Світова пандемія COVID-19, розпочавшись у Китаї наприкінці 2019 р. і розповсюдившись на весь світ, із часів Другої світової війни стала найбільшим викликом та загрозою для всіх, без винятку, країн. Це суттєво знизило, а в деякі періоди і зовсім призупинило діяльність туристичних агенцій в Україні. За оцінками фахівців Національного інституту стратегічних досліджень: «96 % туристичних дестинацій у всьому світі зазнали обмежень».

Починаючи з 2020 року пролонгований в зв'язку з пандемією початок курортно-рекреаційного сезону створив кумулятивний ефект, який негативно вплинув як на індустрію відпочинку та подорожей, так і на супутні галузі – готельно-ресторанний бізнес, транспорт (пасажирські перевезення), роздрібну торгівлю, індустрію розваг та діяльність установ культури». Така ситуація

вкрай негативно позначилась на в'їзному та виїзному туристичному ринках у глобальному масштабі і функціонуванні туристичної сфери всього світу.

Також, туристична інфраструктура в Україні розвивається неналежним чином через наступні чинники, такими, як: відсутність цілісної системи державного управління туризмом у регіонах; підпорядкованість закладів розміщення, оздоровлення та відпочинку різним міністерствам, різним центральним органам влади; недосконалість нормативно-правової бази; нечітке визначення у законодавстві належності підприємств готельного господарства до підприємств, які надають туристичні послуги; недостатність методичної, організаційної, інформаційної та матеріальної підтримки з боку держави відсутність відповідних об'єктів для розвитку туристичної діяльності в сільській місцевості; відсутність інтегрованої системи маркетингу, як привабливого туристського напрямку; невідповідність переважної більшості туристичних закладів міжнародним стандартам якості; низький рівень якості інфраструктури, відсутність систем маркування; незбалансованість соціальної та економічної ефективності використання рекреаційних ресурсів та необхідністю їх збереження; неефективне використання коштів на підтримку галузі туризму: участь у ярмарках, виставках, інформаційні тури організовують для начальників управлінь, а не для цільових продавців (тур операторів) що створюють тур продукт; відсутність реєстру національних культурних цінностей краю.

8. Перспективами та принципами розвитку туристичної інфраструктури в Україні мають бути: технологічна і культурна прогресивність; комплексність і алгоритмічна замкнутість елементів; об'єднання і координація зусиль держави і бізнесу, розвиток державно-приватного партнерства; поєднання стимулюючого впливу ринку і провідну роль держави; урахування регіональної специфіки; підтримка структурної гнучкості та збалансованості; створення умов для інноваційної активності та гнучкості; підвищення якості

функціональної інтеграції всіх елементів (блоків, підсистем) туристичної інфраструктури.

Основними напрямками розвитку національної туристичної інфраструктури є: формування та розвиток туристичних кластерів; підтримка малого і середнього підприємництва у туристичній сфері; стимулювання інновацій у сфері туризму; підтримка розвитку окремих туристичних зон (територій) у межах країни, зберігаючи їх специфіку. Це вимагає запровадження прогресивних моделей і підходів до розвитку туристичної інфраструктури, погоджуючи національний і регіональний поступ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична довідка про роботу туроператорів та турагентів / Державне агентство України з туризму і курортів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.tourism.gov.ua>.
2. Азарян О.М. Ринок туристичних послуг: моніторинг і розвиток комплексу маркетингу: Монографія / О.М. Азарян, Н.Л.Жукова. – Донецьк: Вид-во ДонМУ, 2012. – 241 с.
3. Архіпов В.В. Організація обслуговування в закладах ресторанного господарства: навч. посібник для студентів ВНЗ / В.В. Архіпов, В.А. Русавська. - К.: Центр учб. л-ри, 2015. - 342 с.
4. Балашова Р. Методичні засади аналізу та прогнозування ринку туристичних послуг в Україні з використанням математичного моделювання / Р. Балашова, Л. Івченко // Економіка. – 2011. - №3(110). – С. 3-9.
5. Бакурова Г.В., Очеретін Д.В. Оцінка рекреаційної привабливості регіону // Збірник наук. праць, вип. 183 в 3-х томах, т. III. – Дніпропетровський ДНУ, 2012. С. 617 – 622.
6. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія і методика аналізу, термінологія, районування. Монографія. К.: Вид.-поліграф. центр «Київ. Університет», 2011. 395 с.
7. Биржаков М.Б. Введение в туризм: Путешествия. Туризм и турист. Туристская деятельность. Туристская индустрия. Туристский продукт. Туристские услуги, работы, товары. Виды и разновидности туризма. Законодательство о туризме / М.Б. Биржаков ; Нац. акад. Туризма. –3-е изд. –М.; СПб.: Нев. Фонд, 2012. –320 с.
8. Водний кодекс України від 06.06.1995 № 213/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

9. Вершицкий, А. В. Виды и специфика инфраструктуры туризма / А. В. Вершицкий // Культура народов Причерноморья – 2013. – № 264. – С.136-142.
10. Вісник. Офіційне видання Івано-Франківської обласної ради та Івано-Франківської обласної державної адміністрації. – Івано-Франківськ 2019. – 380 с.
11. Гайдук А. Формування туристичної ринкової інфраструктури як фактор підвищення ефективності функціонування ринку туристичних послуг / А. Гайдук // Регіональна економіка. 2012. №2. С. 172-178.
12. Голиков А.П. Экономика Украины: факторы производства, отраслевая структура, размещение, тенденции развития. Учебное пособие / А.П. Голиков, Н.А. Казакова, Е.А. Шуба. – Харьков: ХНУ, 2013. – 164 с.
13. Головащенко О.В. Соціальні функції та види туризму в перехідному суспільстві / О.В. Головащенко // Нова Парадигма: Альманах наукових праць.- Запоріжжя: Просвіта, 2012. Випуск 18. С. 23-27.
14. Державна міграційна служба. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dmsu.gov.ua/>
15. Департамент консульської служби / Міністерство закордонних справ України: офіційний сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/directorate>
16. Державна прикордонна служба України: офіційний сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.dpsu.gov.ua/ua/activities/skipping/skipping_18.htm
17. Державна служба статистики України: офіційний сайт – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
18. Державний інфо-сервіс StartBusinessChallenge. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://sbc.regulation.gov.ua>.
19. Дехтярь Г.М. Лицензирование и сертификация в туризме: учеб.

пособ. / Г.М.Дехтярь.— М.: Финансы и статистика, 2013. — 256с.

20. Долгопола Г. Є. Туристична інфраструктура: до проблеми визначення та функціонування державно-приватного партнерства / Г. Є. Долгопола, Я. С. Коробейникова // Актуальные вопросы повышения конкурентоспособности государства, бизнеса и образования в современных экономических условиях: I Международная научно-практическая Интернет-конференция (Полтава, 2013 г.). [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.confcontact.com/20130214_econ/10_dolgopolova.htm.

21. Дурович А.П. Маркетинг в туризме: учеб.пособ. / А.П. Дурович. —3-е изд., стереотип. — Минск : Новое знание, 2013.— 496с.

22. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] /Л.П. Дядечко. — К.: Центр учбової літератури, 2017. —224 с.

23. Інфраструктура регіонів України. Пріоритети модернізації. Аналітичне дослідження. ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень», Фонд імені Фрідріха Еберта. - Київ, - 2017. 108 с.

24. Європейська Бізнес Асоціація. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://logistics-ukraine.com/tag>

25. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 N 324/95-ВР із змінами і доповненнями. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95>

26. Закон України «Про курорти» від 05.10.2000 № 2026-III [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>

27. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» Закон від 25.06.1991 № 1264-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

28. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» Закон від 16.06.1992 № 2456-XII <http://zakon.rada.gov.ua/>

29. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
30. Жукова М.А. Индустрия туризма: менеджмент организаций / М.А. Жукова. –М.: Финансы и статистика, 2016. –200 с.
31. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму: [підручник] / В. К. Кіптенко. К. : Знання, 2018. 502 с.
32. Куценко В. І. Туристична сфера України: місце та роль у забезпеченні сталого розвитку. Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму України та Польщі: матеріали VII Міжнарод. наук.-практ. конф. (Житомир, 17 лют. 2013). Житомир: Вид-во ЖФ, КІБІТ, 2013. С. 4-7.
33. Кравців В.С. Рекреаційна політика в Карпатському регіоні: принципи формування, шляхи реалізації / В.С. Кравців, В.К. Євдокименко, М.М. Габрель, М.В. Копач. Чернівці : Вид-во «Прут», 2015. 72 с.
34. Кривега К. В. Туристична інфраструктура: поняття та складові / К. В. Кривега // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2015. – Вип. 21. – С. 118–124.
35. Конституція України від 28 червня 1996р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.
36. Кодекс України про надра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
37. Консалтингова компанія України Pro-Consulting. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://pro-consulting.ua/ua/about>.
38. Левковська Л., Чабан Р., Мунін Г. Стан і перспективи розвитку туризму та готельного бізнесу в Україні. / Л. Левковська, Р.Чабан, Г.Мунін / Економіка України. 2018. № 6. С. 31–36.
39. Любіцева О. О., Панкова Є. В., Стафійчук В. І. Туристичні ресурси України: навч. посіб. / за ред. О. О. Любіцевої. Київ: Альтерпрес, - 2007. - 369 с.

40. Лихоманова О. В. Стан і перспективи розвитку регіонального туризму в Україні / О. В. Лихоманова // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – №6. – С. 149-155.
41. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 № 3852-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
42. Мальська М.П. Ресторанна справа: технологія та організація обслуговування туристів (теорія та практика): підручник / М.П. Мальська, О.М. Гаталяк, Н.М. Ганич. - К.: Центр учбової літератури, 2013. - 304 с.
43. Мазаракі А.А. Організація обслуговування в закладах ресторанного господарства: підручник /А.А. Мазаракі [та ін.], за заг. ред. 221 Н.О. П'ятницької. - 2 ге вид., пероб. та допов. - К.: Центр навч. л ри, 2011. - 584 с.
44. Маховка В. М. Особливості розвитку туристичної індустрії України / В. М. Маховка // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2018. – № 2 (39). – Ч.1. – С. 167–171.
45. Міністерство закордонних справ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/>
46. Мініч І.М. Соціальні чинники і функції інфраструктури туризму: соціологічний аналіз:Автореф. дис. канд. соц. наук.// 22.00.08 – економічна соціологія. – Інститут соціології НАН України. – Київ, 2010. – 16 с.
47. Менеджмент туризма: Туризм и отраслевые системы: Учебник / Зорин И.В., Зорин А.И., Ирисова Т.А. и др. / Под ред. В.А. Квартальнова. – М.: Финансы и статистика, 2011. 272 с.
48. Менеджмент туристичної індустрії: навчальний посібник / За ред. проф. І.М. Школи. Чернівці, 2013. 596 с.
49. Мезенцев К. Оцінка впливу чинників розвитку туристично-рекреаційної діяльності / К. Мезенцев, І. Скриль. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Chseg/2018_8/Mezentsev,Skryl.

50. Музиченко-Козловська О. В. Розвиток туристичної інфраструктури – визначальний чинник туристичної привабливості території / О. В. Музиченко-Козловська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2011. – № 1. – С. 229–237.

51. Офіційний сайт Державної служби туризму і курортів України [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://www.tourism.gov.ua>.

52. Офіційна Інтернет-сторінка Всесвітньої туристичної організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unwto.org>.

53. Пасажирські перевезення за 2019 рік / Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/tz/pp/pp_u/pp1213_u.htm

54. Подлепіна п. О. Функціонування готельного господарства України в контексті сучасних тенденцій розвитку економіки // туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку : матеріали і міжнар. наук-практ. конф. Черкаси : Брама-Україна, 2019. С. 370–374.

55. Реалізація потенціалу транспортної інфраструктури України в стратегії посткризового економічного розвитку : аналітична доповідь / Д. К. Прейгер (керівник авторського колективу), О. В. Собкевич, О. Ю. Ємельянова ; Національний інститут стратегічних досліджень. – К. : НІСД, 2019. – 37 с.

56. Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства : навч. посіб. / Н.О.Алешугіната ін . - Чернігів: Вид-во ЧНТУ. – 2017, 492 с.

57. Слободенюк Е.В. Туризм як чинник гуманізації відносин між народами: 09.00.13 – соціальна філософія та філософія історії//АВТОРЕФЕРАТ дис. канд. філос. наук/ Інститут філософії імені Г.С.Сковороди НАН України. Київ,2013. 18 с.

58. Смаль І.В. Основи географії рекреації та туризму: навч. посіб. / І.В. Смаль. – Ніжин: вид-во Ніжинського державного педагогічного університету,

2004. – 105 с.

59. Смирнов, І. Г. Інтеграція у європейську транспортно-логістичну систему – стратегічний вибір України (геопросторовий аспект) / Смирнов І. Г., Шум І. В. // Український географічний журнал. – 2015. – №3. – С.32-37.

60. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9>

61. Туристична бібліотека. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://tourlib.net/>

62. Туристична діяльність в Україні у 2015 році. Статистичний бюллетень. Державна служба статистики України, 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

63. Туристична діяльність в Україні у 2016 році. Статистичний бюллетень. Державна служба статистики України, 2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

64. Туристична діяльність в Україні у 2017 році. Статистичний бюллетень. Державна служба статистики України, 2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

65. Туристична діяльність в Україні у 2018 році. Статистичний бюллетень. Державна служба статистики України, 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

66. Туристична діяльність в Україні у 2019 році. Статистичний бюллетень. Державна служба статистики України, 2020 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

67. Тренды ресторанного бизнеса 2019 от Poster [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [https://joinposter.com/post/restaurant business trends 2019](https://joinposter.com/post/restaurant-business-trends-2019)

68. Уліганенець М. Історія та сучасні тенденції розвитку інфраструктури вітчизняного туризму / М. Уліганенець // Східноєвропейський історичний вісник. – 2017. – №4. – С. 145–149.

69. Фастовець О. О. Організація транспортних подорожей і перевезень туристів : Навч. посіб. / О.О. Фастовець. – К.: Вид-во ФПУ, 2017- С. 17-34.

70. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В. Фоменко. – К.: ЦНЛ, 2017. – 311 с

71. Цопа Н. В. Менеджмент міжнародного туризму (на прикладі Автономної Республіки Крим). Авторефдис. канд. екон. наук: 08.06.02 – Підприємництво, менеджмент та маркетинг / Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського – Донецьк, 2012. – 20 с.

72. Цьохла С. Ю. Систематизація факторів розвитку туристичної індустрії / С. Ю. Цьохла // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Экономика и управление». 2015. № 2. –С. 373–387

73. Школа І. М. Менеджмент туризму : підручник / І. М. Школа, О. П. Корольчук. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2011. – С 93.

74. Шлепакова, Т. Л. Осередки народних промислів як об'єкти культурного туризму : оглядова довідка / Інформаційний центр з питань культури та мистецтва ; ДЗ «Національна парламентська бібліотека України». – ДЗК. – Випуск 12 / 5. – 2010. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/237186>

75. Щепанський Е.В. Науково-методичні засади стимулювання розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону: Автореф. дис.канд. екон. наук: 08.10.11 / Науково-дослідний економічний ін-т Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України. К., 2013. 17с.

76. Юрченко С. А. Инфраструктура мира: Учебник / С.А. Юрченко. – Х.: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2013. – 328 с.

77. Яшина О.В. Особливості розвитку ресторанного господарства в Україні / О.В. Яшина // Все о туризме. Туристическая библиотека. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: tourlib.net/satti_ukr/yashina.htm.